

SOCIO-EKONOMSKA PRAVA ŽENA

Izdavač:

Pravosudna akademija

Autori:

Dragana Petrović, dr Zorica Mršević, Lidija Đukić, dr Nevena Petrušić,
Jasminka Bakić, Ljiljana Milutinović, Zoran Pašalić, Ana Đurović

Prelom teksta:

Miroslav Krstić

Štampa:

ATC Beograd

**Dragana Petrović, dr Zorica Mršević,
Lidija Đukić, dr Nevena Petrušić, Jasminka Bakić,
Ljiljana Milutinović, Zoran Pašalić, Ana Đurović**

SOCIO-EKONOMSKA PRAVA ŽENA

Priručnik

PRAVOSUDNA AKADEMIJA

BEOGRAD, 2011.

SADRŽAJ:

Predgovor	7
Uvod	8
<i>Dragana Petrović</i>	
1. Kurikulum: stručno usavršavanje sudija u oblasti rodne ravnopravnosti	14
<i>dr Zorica Mršević</i>	
2. Lična prava žena u bračnoj i vanbračnoj zajednici	33
<i>Lidija Đukić</i>	
3. Lična i imovinska prava žena u bračnoj, vanbračnoj i porodičnoj zajednici	35
<i>dr Nevena Petrušić</i>	
4. Radni odnosi	41
<i>Ljiljana Milutinović</i>	
5. Zaštita socio-ekonomskih prava žena	49
<i>Ana Đurović</i>	
6. Prekršajni aspekt	55
<i>Zoran Pašalić</i>	
7. Zlostavljanje na radu - Mobbing	61
<i>Jasminka Bakić</i>	
8. Sprečavanje zlostavljanja na radu	63
<i>Ljiljana Milutinović</i>	
Aneks I	65
Primeri za Prekršajni aspekt	
Aneks II	81
Primeri i vežbe za modul Imovinska prava žena u bračnoj, vanbračnoj i porodičnoj zajednici	
Literatura	89

PREDGOVOR

U martu 2010. godine UNIFEM i Pravosudna akademija inicirali su održavanje sastanka na kome je oformljena radna grupa sastavljena od eksperata koji mogu da doprinesu unapređenju edukacije u pravosuđu u oblasti socio-ekonomskih prava žena. Tako je radna grupa okupila pravnike i stručnjake iz pravosudnih organa koji se bave građanskim i prekršajnim pitanjima, predstavnike Ministarstva rada i socijalne politike, kao i priznate stručnjake koji se bave zaštitom rodne ravnopravnosti. Ovaj priručnik proizvod je rada na sastancima i doprinosa radne grupe.

Priručnik je pre svega namenjen predavačima koje će angažovati Pravosudna akademija u stalnoj i početnoj obuci sudija i budućih sudija i tužilaca kao pomoć i smernica za održavanje treninga. Korisnici treninga, u interakciji s predavačima, treba da steknu znanja koja će omogućiti bolju primenu Zakona o ravnopravnosti polova, Zakona o zabrani diskriminacije, Zakona o radu, Zakona o sprečavanju zlostavljanja na radu, sve sa aspekta rodne ravnopravnosti i politike jednakih mogućnosti u vezi s položajem i pravima žena.

Edukacija pravosudnih organa u pogledu povećane senzibilizacije prema rodnoj ravnopravnosti predstavlja samo jednu stavku uočenih potreba za edukacijom državnih organa o ovom fenomenu. Naime, zakonodavstvo EU o rodnoj ravnopravnosti već uključuje dužnost država da „aktivno uzimaju u obzir cilj jednakosti između žena i muškaraca” prilikom usvajanja zakona ili strategija koje padaju u delokrug zakonodavstva. Tu se odbija pojam da se ravnopravnost može ograničiti na određene instrumente, kao što su zakoni o sprečavanju diskriminacije. Umesto toga, ravnopravnost se posmatra kao razgranati cilj koji zadire u sve oblasti zakona i strategija. Unapređenje rada pravosudnih organa u ovoj oblasti potrebno je jer iskustva, ne samo u Srbiji, pokazuju da uprkos dokazima o diskriminaciji na radu, nivoi pojedinačnih parnica ostaju niski u mnogim zemljama. Čak i pored efektivnih procedura i pravnih lekova, mnogi pojedinci uzdržaće se od parnice zbog finansijskih i emotivnih cena koje one iziskuju, ili jednostavno usled nedostatka poznavanja svojih prava. Zbog toga je cilj Priručnika i obuke koja će uslediti omogućavanje korisnicima da razumeju suštinu ove oblasti, posebno razloge za donošenje zakona i relevantnih mera, što treba da rezultira njihovom pravilnom primenom i tumačenjem.

UVOD

1. Ciljevi i ishodi učenja /obuke

Program obuke u oblasti rodne ravnopravnosti treba da omogući bolju primenu Zakona o ravnopravnosti polova, Zakona o zabrani diskriminacije, kao i Krivičnog zakona, Zakona o radu, Porodičnog zakona i ostalih relevantnih zakona, sve sa aspekta rodne ravnopravnosti i politike jednakih mogućnosti vezanih za položaj i prava žena.

Savladavanjem programa obuke polaznici će imati bolje razumevanje za suštinu ove oblasti, a posebno za razloge donošenja zakona i mera vezanih za nju, što će im omogućiti da pravilno primene zakonske odredbe i regulative. Zbog toga je potrebno da se upoznaju i sa osnovnim pojmovima vezanim za rod i pol, rodnu ravnopravnost i jednake mogućnosti, a zatim i s podacima o položaju žena u našem društvu.

Metode koje se mogu koristiti u realizaciji obuke su sledeće: referat uz prezentaciju primera iz prakse, hipotetičke situacije, prenošenje iskustva putem dijaloga i diskusije.

2. Rodna ravnopravnost i politika jednakih mogućnosti

Donošenjem Zakona o ravnopravnosti polova Republika Srbija zaokružila je jedan set antidiskriminativnih zakona, koji su joj važni kao integralni deo ukupnih promena u društvu, pokazujući jasno opredeljenje naše zemlje za unapređivanje ljudskih prava, sprovođenje politike jednakih mogućnosti i ispunjavanje međunarodnih standarda i obaveza iz ove oblasti. Ovo predstavlja i vrstu prekretnice u javnoj politici prema ženama, u skladu sa Ustavom Republike Srbije, koji ne samo da jemči ravnopravnost žena i muškaraca, nego i razvoj politike jednakih mogućnosti (čl. 15).

Republika Srbija, kao članica UN, Saveta Evrope i drugih međunarodnih organizacija, te kao potpisnica niza međunarodnih dokumenata koji se odnose na prava žena i rodnu ravnopravnost, ima obavezu da konstantno radi na izjednačavanju prava i položaja žena i muškaraca, kako bi im omogućila jednake mogućnosti u svim oblastima života i rada.

Takozvana „ženska ljudska prava“ jesu neodvojivi deo univerzalnih ljudskih prava, i u skladu sa svim domaćim i međunarodnim dokumentima, moraju biti garantovana, poštovana i zaštićena, te je veoma važno prepoznavanje

i sprečavanje diskriminacije žena, posebno u slučajevima indirektno ili posredne diskriminacije.

3. Rodna ravnopravnost – šta je to?

To je transformisano partnerstvo zasnovano na ravnopravnosti žena i muškaraca, to jest princip ravnopravnog planiranja, odlučivanja i odgovornosti kod kuće, u porodici, na radnom mestu, u lokalnoj i državnoj zajednici, u vođenju poslova društva u kome oni zajedno žive i rade u uslovima jednakosti i komplementarnosti, uzajamno se obogaćujući svojim razlikama.

To je jednakost u sticanju i korišćenju prava, odgovornosti i mogućnosti za žene i muškarce i jednakost u pristupu resursima, potrebama i prioritetima žena i muškaraca. Rodna ravnopravnost potrebna je podjednako i ženama i muškarcima, i može se smatrati kao preduslov i pokazatelj demokratije, pitanja ljudskih prava i slobode. Zato osnaživanje uloge žena i unapređivanje rodne ravnopravnosti ne predstavlja traženje posebnih privilegija za žene, već doprinosi uspostavljanju ravnoteže među polovima i izgradnji harmoničnih odnosa na dobrobit celokupnog društva.

4. Zašto je to važno?

Ravnopravnost žena i muškaraca jedno je od osnovnih načela u zakonodavnom sistemu Republike Srbije, ali realni pokazatelji ukazuju da jednaka prava ne moraju nužno da znače i jednak položaj, te da su žene u našem društvu u nepovoljnijem položaju nego muškarci, i da su potrebne mere da se njihov položaj izjednači i uravnoteži.

Ovakav pristup podstiče rast društvenog napretka, uravnoteženosti i stabilnosti. On omogućava bolje korišćenje svih ljudskih resursa i održivi razvoj, ostvarivanje socijalne pravde i prevenciju socijalnih problema, a promovise vrednosti empatije, solidarnosti i tolerancije. To poboljšava kvalitet života na makroplanu i mikroplanu, podstičući ispunjenje individualnih potencijala i lične sreće.

5. Pol i rod

Razlika između termina *pol* i *rod*, koji često izazivaju zabunu kod neupućenih, dolazi od potrebe da se razdvoji biološki i socijalni kriterijum vezan za žene i za muškarce. Pol (sex) biološka je razlika među ljudima, vezana za reproduktivne funkcije i sekundarne fizičke karakteristike, hormonsku sliku i fiziološke elemente. To je uglavnom trajna i univerzalna kategorija u svim vremenima i prostorima, od praistorije do danas, i u svim civilizacijama, nezavisno od istorijskih, geografskih, religijskih ili drugih aspekata.

Rod (gender) proizvod je društva i kulture, i podrazumeva zadatke i uloge koji se unapred dodeljuju ženama i muškarcima, a tu su i određeni stavovi i ponašanja koji im se nameću, tj. koji su naučeni, *i koji se mogu menjati*. To je konstrukt koji ima društveni, politički, ekonomski i obrazovni kontekst i ispoljava se kako u javnom tako i u privatnom životu. Taj konstrukt vezan je za istorijske periode, civilizacije i obrasce, i varira zajedno sa ostalim društvenim odnosima, pa tako možemo govoriti o patrijarhalnom ili emancipovanom modelu, o tretmanu žene u potrošačkom, islamskom, zapadnom, istočnom ili nekom drugom društvenom sistemu vrednosti.

6. Rodne uloge

Različita očekivanja vezana za žene i za muškarce javljaju se u kontekstu različitih društvenih odnosa i sistema. Zato su rodne uloge promenljive kroz istoriju i u različitim civilizacijama. Najočiglednija razlika u rodnim ulogama vezana je za porodične odnose, posebno za roditeljstvo, iz čega proizlazi i različito opterećenje porodičnim obavezama, a zatim i rodna podela rada – na takozvani produktivni i neproduktivni rad. Produktivni rad, onaj koji donosi vidljivu zaradu, uvažava se više od tzv. „neproduktivnog“ rada, koji se obavlja u domaćinstvu, a koji je u stvari neplaćeni rad, a podjednako doprinosi porodičnoj egzistenciji. Iz različitih rodnih uloga proizlaze i različiti standardi poželjnog i nepoželjnog ponašanja za žene i za muškarce, a samim tim i različito viđenje poželjnih i nepoželjnih osobina za žene i za muškarce, koje zatim dovode i do različitih mogućnosti u društvu. U formiranju i procenjivanju rodnih uloga veliki uticaj imaju rodni stereotipi i predrasude.

7. Rodna analiza

Da bi se bolje razumele razlike u položaju žena i muškaraca, koje se često ne vide na prvi pogled, primenjuje se rodna analiza. Njome se postiže razumevanje odnosa između žena i muškaraca, zatim njihovog pristupa resursima, njihovih aktivnosti i ograničenja s kojima se suočavaju. Ona omogućava procenu različitih uticaja predloženih ili postojećih politika, programa i zakonodavstva na žene i muškarce. Zbog toga je izuzetno važno sistematsko prikupljanje svih relevantnih podataka koji se tiču žena i muškaraca, to jest vođenje statistike razvrstane po polu. Na osnovu toga, mogu se predviđati sve uloge, potrebe i aktivnosti žena i muškaraca u okviru programa i projekata, a takođe i proceniti učinak budućih planova i politika na njihove specifične interese i položaj.

8. Diskriminacija

Ustav Republike Srbije izričito zabranjuje svaku diskriminaciju, neposrednu ili posrednu, po bilo kom osnovu, a naročito po osnovu rase, pola, nacionalne pripadnosti, društvenog porekla, rođenja, veroispovesti, političkog ili drugog uverenja, imovnog stanja, kulture, jezika, starosti i psihičkog ili fizičkog invaliditeta (čl. 21). Rodna diskriminacija jeste svako neopravdano razlikovanje, isključivanje ili uskraćivanje po osnovu pola, kao i nametanje obaveza nekom licu ili grupi vezano za pol, s posledicom ili ciljem ugrožavanja ili onemogućavanja sticanja ili ostvarivanja ljudskih prava i osnovnih sloboda u različitim sferama života. Diskriminacija se ispoljava kao neposredna, to jest namerna, koju je relativno lako prepoznati i sankcionisati, ali i kao posredna, koja se zbog svoje prirode teže prepoznaje, pa može proći i nekažnjena.

9. Posredna diskriminacija

Posredna diskriminacija najčešće proizilazi iz tzv. „rodno neutralnih“ situacija. Ako se lice ili grupa lica, zbog njegovog odnosno njihovog ličnog svojstva stavlja u nepovoljniji položaj nekim aktom, radnjom ili propuštanjem radnje, a koje je prividno zasnovano na načelu jednakosti i zabrane diskriminacije (osim ako je to opravdano zakonitim ciljem, a sredstva za postizanje tog cilja su primerena i nužna), može doći do situacije koja proizvodi neravnopravan položaj, a da pri tom nije postojala takva namera. Takva diskriminacija može biti i strukturalna, unapred ugrađena u sistem, i ona je, po pravilu, nehotična, ali ostavlja iste posledice kao i svaka druga diskriminacija.

10. Razlike u položaju žena i muškaraca

Po popisu stanovništva iz 2001. godine, žene čine 51,4 odsto populacije u Republici Srbiji. Broj rođenih dečaka veći je od broja devojčica, 51,5 odsto prema 48,5 odsto, ali stopa mortaliteta kod muškaraca je veća i iznosi 14,5 procenata, u odnosu na 13,1 odsto kod žena. Prosečna starost stanovništva u našoj zemlji je 41,5 za žene i 39 za muškarce, a očekivano trajanje života 75 godina za žene i 69,5 godina za muškarce. Od ukupnog broja žena, 57,2 odsto živi u gradskim naseljima, a 42,8 procenata u mešovitim ili seoskim naseljima. U odnosu na muškarce, u gradskim naseljima ima ih 52,2 odsto, a u mešovitim ili seoskim sredinama ih je 50,3 procenta. Muškarci su definisani kao nosioci domaćinstva u 73 odsto slučajeva, a žene u 27 odsto slučajeva. Kada je reč o jednočlanim, samačkim domaćinstvima, 63,3 procenta čine žene, a 36,7 odsto muškarci.

Kada se, međutim, posmatra odnos na pozicijama odlučivanja, među poslanicima u Narodnoj skupštini ima 22,4 odsto žena i 77,6 odsto muškaraca. Među odbornicima skupština opština i gradova ima 21,2 odsto žena i 78,8 odsto muškaraca, ali kada je reč o predsednicima opština i gradonačelnicima, ima svega 4,2 procenta žena prema 95,8 procenata muškaraca. Među ministrima u Vladi ima 18,5 odsto žena prema 81,5 odsto muškaraca, među državnim sekretarima 22,7 procenata žena prema 77,3 odsto muškaraca, a među pomoćnicima ministra 42,6 procenata žena prema 57,4 procenta muškaraca. Među sudijama sudova u Srbiji odnos je drugačiji: ima 70,8 odsto žena i 29,2 odsto muškaraca. A među zaposlenima je 44 odsto žena, među nezaposlenima ih je 54,3 odsto, dok je razlika u zaradi oko 16 procenata na štetu žena. Žene su vlasnice 29,7 odsto nepokretnosti i 30,5 procenata preduzeća. Među direktorima firmi ima 20,8 odsto žena, a na čelu upravnih odbora ima ih 14,3 odsto.

11. Politika jednakih mogućnosti

Izneti pokazatelji i procenti jasno pokazuju disproporciju ukupnog broja žena i njihovog učešća u političkom i ekonomskom životu. To je zato što jednakost *de jure* ne znači i rodnu ravnopravnost *de facto*. Dakle, razlika je u formalnom ili u suštinskom pristupu. Ukoliko svi položaji u društvu nisu raspoređeni proporcionalno društvenoj zastupljenosti određenih grupa, to je zato što im šanse nisu bile iste, to jest zato što jednak tretman nejednakih reprodukuje neravnopravnost.

Politika jednakih mogućnosti jeste politika koja donosi različite, posebne mere kao kompenzaciju onima koji nisu imali jednake početne pozicije, u težnji da ispravi posledice strukturalne diskriminacije. Zato i Ustav Republike Srbije dozvoljava uvođenje takvih posebnih mera radi postizanja pune ravnopravnosti lica ili grupe lica koji su suštinski u nejednakom položaju sa ostalim građanima (čl. 21), i izričito kaže da se takve mere ne smatraju diskriminacijom. Politika jednakih mogućnosti podrazumeva i veću informisanost i povećanje osetljivosti protiv diskriminacije, pa se to odnosi i na pravosudni sistem, kao jedan od bitnih elemenata našeg društva.

12. Rodna ravnopravnost u primeni zakona

Iako su pravne norme po svojoj prirodi neutralne i jednake za sve, u životu ima veoma malo „rodno neutralnih“ situacija. Zato je važno da sudije i tužioci pravilno i dobro razumeju svrhu i nameru zakona koji regulišu prava žena i utiču na njihov položaj, i razloge zbog kojih su oni doneseni. Posebno je Zakon o ravnopravnosti polova naglasio i pokrio i one oblasti i elemente

koji su već bili pokriveni drugim zakonima, ali je bilo neophodno grupisati sve odredbe koje utiču na prava i položaj žena u jednu celinu. Razumevanje društvenog konteksta, novi elementi u antidiskriminativnim zakonima, kao što je npr. teret dokazivanja, omogućavaju pravilnije i pravednije vođenje postupka, ocenjivanje krivice ili nevinosti, okolnosti činjenja ili nečinjenja, kao i odmeravanje mogućih sankcija. Ostvarivanje rodne ravnopravnosti i povećanje učešća žena u procesima odlučivanja o javnim poslovima u svim oblastima i na svim nivoima predstavlja podsticaj za dalji razvoj demokratije i društva, te je neophodno da takva politika bude uključena u kreiranje svih društvenih politika kao doprinos ostvarivanju demokratije, transparentnosti institucija, vladavini prava, pravde, razvoja i mira.

Zorica Mršević,
dr krivičnopravnih nauka,
naučna savetnica Instituta društvenih nauka i
profesorka Fakulteta za evropske pravno političke studije

I.

KURIKULUM:

STRUČNO USAVRŠAVANJE SUDIJA U OBLASTI RODNE RAVNOPRAVNOSTI

Naziv tematske celine: *Višestruko diskriminisane grupe žena*

Pol i rod, pojam i vrste diskriminacije

Svi smo mi žene ili muškarci, svakodnevno komuniciramo sa osobama oba pola, i svi verujemo da na osnovu zdravog razuma i svakodnevnog iskustva manje ili više “sve znamo” o odnosima polova, o tome koji su i kako na toj relaciji nastaju problemi, odnosno šta se uopšte prepoznaje kao problematična situacija, kako se one rešavaju i gde treba tražiti odgovorne.

Problem je što je taj tzv. zdravorazumski pristup sadrži veliki teret predrasuda o ulogama polova, „prirodnoj“ zadatosti tih uloga, nastao u tradicionalnom društvenom kontekstu, neretko otvoreno mizogino tretiranje problema rodni odnosa u javnom diskursu i funkcionisanju institucija. Često svi akteri, uključujući i samu diskriminisanu stranu, ne razumeju da se radi o kršenju prava. Tipična je situacija umanjivanja i banalizovanja problema do neprepoznatljivosti i nevidljivosti, što sa svoje strane dodatno onemogućava adekvatno institucionalno delovanje.

Institucije u svojim organizacionim strukturama i načinima funkcionisanja ponekad po automatizmu ranije formiranih praksi primenjuju stereotipe o rodni odnosima i svesno ili mnogo češće nesvesno ponavljaju diskriminativne prakse u pogledu očekivanih društveno prihvatljivih uloga žena i njihovih odnosa sa muškarcima. Problem je što se takva diskriminacija najčešće i ne prepoznaje kao takva, već se često shvata kao “prirodno” stanje stvari, nekakva na tradiciji zasnovana “normalna” ili barem teško promenljiva situacija.

Pažnju na njih skreću nekada mediji, ili NVO koje se bave specifičnom oblašću zaštite ženskih ljudskih prava, a ponekad je “zvono za uzbunu” činjenica da se neke pojave vidljivo učestalije dešavaju nekim, uvek istim grupama

građana. Tada počnemo da se pitamo da li je to zaista samo plod slučajnosti ili se tu ipak radi o nečem ozbiljnijem, o uzrocima koji se nalaze u samim društvenim strukturama i njegovim temeljima.

Zbog te duboke ugrađenosti u temelje društva takve pojave se nazivaju strukturalnom. Na njih ukazuju uglavnom brojke statističkog tipa (ako, i kada, postoje) koje npr. govore o odsutnosti žena sa mesta donošenja odluka, sve većeg broja nezaposlenih žena, marginalizovana lociranost žena u ekonomskim i političkim tokovima, posebno na mestima donošenja odluka, brojnost i društvena nemoć tzv. marginalizovanih grupa žena (samohrane majke, izbeglice, žene sa invaliditetom, lezbejke, zatvorenice, Romkinje) koje trpe višestruku diskriminaciju, nedovoljnost i neadekvatnost institucija za zaštitu ženskog zdravlja, visina budžetskih stavki potrošena na žensko zdravlje neproporcionalna potrebama.

Dihotomija pol/rod. Pol (sex) je termin se odnosi na biološke karakteristike lica. Rod (gender) je pojam koji označava društveno uspostavljene uloge, položaje i statuse žena i muškaraca u javnom i privatnom životu, a iz kojih usled društvenih, kulturnih i istorijskih razlika proističe diskriminacija zasnovana na biološkoj pripadnosti određenom polu (čl. 10. Zakona o ravnopravnosti polova).¹

Rodnost je termin pod kojim se uobičajeno podrazumevaju sve one razlike između muškaraca i žena koje su nešto više, nadogradnja nad njihovim biološkim (polnim) karakteristikama i razlikama. To su one karakteristike koje su, u najširem smislu reči, društveno uslovljene i otuda promenljive. Muške i ženske uloge u svakom društvu odslikavaju uslove proizvodnje, reprodukcije, kulturnih, religijskih i ideoloških sistema koji prevladavaju u tom društvu. Zbog toga ti odnosi među polovima dobijaju različiti oblik u različitim društvenim uslovima. Drugim rečima, to znači da je veći deo podele rada, prava i obaveza muškaraca i žena određen od strane društva i, zbog toga promenljiv. Ono što je konstanta u patrijarhalnom društvu jeste da se te razlike između muškaraca i žena po pravilu okreću u korist muškarca, odnosno favorizuju muškarca, a defavorizuju ženu do otvorene diskriminacije.

Zabrana diskriminacije. Diskriminacija postoji ako se postupa protivno načelu ravnopravnosti polova, odnosno načelu poštovanja jednakih prava i sloboda žena i muškaraca u političkom, ekonomskom, kulturnom i drugom aspektu javnog, profesionalnog, privatnog i porodičnog života.

¹ U decembru 2009. godine donet je Zakon o ravnopravnosti polova koji određuje da su svi dužni da poštuju ravnopravno učešće žena i muškaraca u svim oblastima javnog i privatnog sektora, u skladu sa opšteprihvaćenim pravilima međunarodnog prava, potvrđenim međunarodnim ugovorima, Ustavom Republike Srbije i zakonima.

Zabranjena je svaka diskriminacija, neposredna ili posredna, po bilo kom osnovu, a naročito po osnovu rase, pola, nacionalne pripadnosti, društvenog porekla, rođenja, veroispovesti, političkog ili drugog uverenja, imovnog stanja, kulture, jezika, starosti i psihičkog ili fizičkog invaliditeta. Ne smatraju se diskriminacijom posebne mere koje Republika Srbija može uvesti radi postizanja pune ravnopravnosti lica ili grupe lica koja su suštinski u nejednakom položaju sa ostalim građanima. (čl. 21 Ustava)

Diskriminacija po osnovu pola je svako neopravdano pravljenje razlike ili nejednako postupanje, odnosno propuštanje (isključivanje, ograničavanje ili davanje prvenstva) koje ima za cilj ili posledicu da licu ili grupi oteža, ugrozi, onemogući ili negira priznanje, uživanje ili ostvarivanje ljudskih prava i sloboda u političkoj, ekonomskoj, društvenoj, kulturnoj, građanskoj, porodičnoj i drugoj oblasti.

Diskriminacijom se smatra i ako se prema licu neopravdano postupa lošije nego što se postupa prema drugome, isključivo ili uglavnom što je tražilo ili namerava da traži pravnu zaštitu od diskriminacije ili je ponudilo ili namerava da ponudi dokaze o diskriminatorском postupanju.

Pod neopravdanim razlikovanjem, isključivanjem, ograničavanjem i postupanjem ili drugim preduzetim merama, u smislu ovog zakona, naročito se smatra ako: preduzeta mera nije opravdana zakonitim ili legitimnim ciljem; ne postoji srazmera između preduzetih mera i cilja koji se preduzetim merama ostvaruje. (čl 4. Zakona o ravnopravnosti polova).

Vrste diskriminacije, individualna, institucionalna i strukturalna. Individualna diskriminacija je ponašanje pojedinih članova rasne/etičke/rodne grupe sa namerom da se proizvede različita i/ili štetna posledica na članove druge grupe. Institucionalana diskriminacija se odnosi na politiku institucija dominantne rasne/etičke/rodne grupe, kao i na ponašanje pojedinaca koji kontrolišu ove institucije i primenjuju njihovu politiku, takođe sa namerom da se različito tretiraju i/ili da se proizvedu štetne posledice po pripadnike drugih grupa. Strukturalna diskriminacija se odnosi na politiku institucija dominantne rasne/etičke/rodne grupe i ponašanje pojedinaca koji primenjuju politiku i kontrolišu institucije, koji su u nameri rasno/etički/rodno neutralni, ali za rezultat imaju i/ili štetan tretman drugih rasnih/etičkih/rodnih grupa.

Iako i individualna i institucionalana diskriminacija uključuju i nameru različitog tretiranja, pa i povređivanja, nivo ponašanja je bitno različit. Individualna diskriminacija uključuje aktivnost pojedinaca ili male grupe pojedinaca. Npr. jedan poslodavac koji odbije da zaposli Roma; vlasnik stana koji odbije da izda stan neudatoj ženi; grupa tinejdžera koja nacrta kukasti krst na sina-

gogi – sve su to primeri odnosa pojedinaca prema drugim pojedincima zbog njegove grupne pripadnosti. Najvažnije je da se kod individualne a najčešće i kod institucionalne diskriminacije zna ko je počinilac diskriminatorne radnje a ko njegova žrtva, pa ni na pitanje odgovornosti obično nije teško odgovoriti.

Diskriminator može biti osoba iz bilo koje rasne/etičke/rodne grupe koja vrši akte individualne diskriminacije. Poslodavac ma koje nacionalne pripadnosti može odbiti da zaposli ženu kao što Srbin ili Mađar može odbiti da zaposli Roma. Ključna je *namera različitog/nejednakog tretmana*, ili namera da se drugo lice povredi samo zbog pripadnosti određenoj grupi. Pripadnici nacionalnih manjina često su i sami oštri diskriminatori manjina unutar sopstvenh redova, npr. LGBT osoba, žena, i sl, smatrajući ih izdajnicima ili da njihovi opravdani zahtevi za ravnopavnoišću umanjuju sposobnost manjinske elite i predstavnika da se bore za kolektivna prava, da jedini predstavljaju interese svoje grupe.

Institucionalna diskriminacija, s druge strane, obično se vrši od strane institucija dominantne grupe (ne nužno većinske) protiv manjinske grupe, zbog toga što je dominantna grupa ta koja generalno kontroliše društvene institucije. Vladina politika ne diskriminiše pripadnike većinskog naroda, jer su oni kreatori politike i njeni implementatori. Veliki poslodavci su prevashodno „beli“ tj. pripadnici većinskog naroda, kao i vlasnici nekretnina ili banaka. Teoretski je, međutim, moguće da lokalna manjinska, npr. albanska, mađarska i sl. vlada institucionalno diskriminiše pripadnike većinskog naroda, osobe sa invaliditetom većinskog naroda, ili LGBT osobe iako su pripadnici nacionalne većine.

Strukturalna diskriminacija je najteže uočljiva i kao takva možda najkontroverzniji, ali i najizazovniji koncept za diskusiju, zbog toga što obuhvata niz ponašanja, stavova, mišljenja i aktivnosti koje su uglavnom društveno prihvaćene i zasnivaju se na običajima, tradiciji, navikama, ustaljenim podelama uloga, patrijarhatu. Statistički podaci otkrivaju da npr. nema Roma među lekarima i sudijama, iz brojki se vidi „manjak“ žena na mestima odlučivanja, kao i da su neke grupe mnogo siromašnije, neobrazovanije i nezaposlenije od svih drugih grupa u društvu, kao i da sve to postoji dugo u vidu ustaljene prakse. Problem je i što kod ove vrste diskriminacije nema na prvi pogled jasno diferenciranog počinioaca, institucije, osobe, formalne ili neformalne grupe osoba, pa se pitanje odgovornosti završi sleganjem ramena, odgovorima tipa „svi“, društvo, naš mentalitet, patrijarhalni društveni modeli, istorijski moment, kriza i sl. To u pravnom smislu onemogućava direktno suzbijanje pojave, zamagljuje moguća politička rešenja i sredstva.

Iako su sva tri oblika diskriminacije još veliki problemi, teže je suprotstaviti se strukturalnoj nego ostalim oblicima diskriminacije jer strukturalna diskrimi-

nacija često nije svesno namerna, pa čak nije ni nezakonita. Retko je vrši jedna konkretna osoba ili jedna konkretna institucija, pa se teško može identifikovati „krivac“, odnosno diskriminator. Suprotstavljanje strukturalnoj diskriminaciji zahteva preispitivanje bazičnih kulturnih vrednosti i fundamentalnih principa društvene organizacije, što u krajnjem ishodu ima preraspodelu moći tj. pregovaranje i sastavljanje novog društvenog ugovora, a to su društvene reforme do kojih se najteže dolazi.

Diskriminacija se odnosi i na sistemske uskraćenosti grupa koje nisu nužno rezultat diskriminativnih mera. Diskriminacija je u tom smislu strukturalna, pre no što je rezultat izbora nekoliko pojedinaca ili njihove politike. Njeni uzroci su ukorenjeni u normama koje se ne dovode u pitanje, običajima i simbolima, u pretpostavkama/predrasudama koje podupiru institucionalizovana pravila i drugim konsekvencama poštovanja ovih pravila.

U tom „strukturalnom“ smislu, diskriminacija podrazumeva duboku nepravdu koju neke grupe trpe, kao posledicu često nesvesnih pretpostavki/predrasuda i reakcija dobronamernih ljudi u običnoj komunikaciji, medijskih i kulturnih stereotipa i tržišnih mehanizama, ukratko: dešavanja u svakodnevnom životu. Ne možemo eliminisati strukturalnu diskriminaciju eliminišući neku konkretnu političku garnituru vlasti ili kreirajući nove zakone, zbog toga što se diskriminacija sistematski reprodukuje u najvažnijim ekonomskim, političkim i kulturnim institucijama i odnosima.

Dihotomija posredna/neposredna diskriminacija. Neposredna diskriminacija jeste svako neopravdano razlikovanje, isključivanje ili ograničavanje kojima se u istoj ili sličnoj situaciji bilo kojim aktom ili radnjom organa javne vlasti, poslodavca ili pružaoca usluge, lice ili grupa lica stavljaju ili su stavljeni u nepovoljniji položaj, odnosno kojim bi mogli biti stavljeni u nepovoljniji položaj po osnovu pola. (čl 5 Zakona o ravnopravnosti polova).

Neposredna diskriminacija postoji ako se lice ili grupa lica, zbog njegovog odnosno njihovog ličnog svojstva u istoj ili sličnoj situaciji, bilo kojim aktom, radnjom ili propuštanjem, stavljaju ili su stavljeni u nepovoljniji položaj, ili bi mogli biti stavljeni u nepovoljniji položaj. (čl. 6 Zakona o zabrani diskriminacije).

Posredna diskriminacija je svako neopravdano razlikovanje, isključivanje ili ograničavanje kojima se u istoj ili sličnoj situaciji lice odnosno grupa lica, na osnovu pola kao ličnog svojstva, stavlja u nepovoljniji položaj donošenjem akta ili vršenjem radnje koja je prividno zasnovana na načelu jednakosti i nediskriminacije. (čl. 7 Zakona o ravnopravnosti polova).

Posredna diskriminacija postoji ako se lice ili grupa lica, zbog njegovog odnosno njihovog ličnog svojstva, stavlja u nepovoljniji položaj aktom, rad-

njom ili propuštanjem koje je prividno zasnovano na načelu jednakosti i zabrane diskriminacije, osim ako je to opravdano zakonitim ciljem, a sredstva za postizanje tog cilja su primerena i nužna. (čl. 7 Zakona o zabrani diskriminacije).

Dihotomija pravna/faktička diskriminacija. Kada zakoni prave razlike između statusa i mogućnosti koje imaju žene u odnosu na status i mogućnosti koje imaju muškarci, to je pravna diskriminacija. To su slučajevi kada žene nisu imale pravo glasa, da u nekim zemljama još uvek ne mogu da imaju vozačke dozvole i voze automobile, da ženama nije dozvoljen fizički pristup u neke oblasti jedne države (Sveta Gora u Grčkoj npr), da žene ne mogu da se školuju za neke profesije, npr. za oficire u vojskama ili policijama, da na istim radnim mestima žene legalno zarađuju manje od muškarca, i sl. Problem sa pravnom diskriminacijom je da ona nastavlja svoje faktičko postojanje i onda kada se diskriminatorni propisi konačno promene, ili ukinu, tj. nastave da proizvode dejstvo ali u vidu predrasuda, stereotipnih običaja, komunikacionih modela, duboko ukorenjenog nepoverenja, ili već nekim drugim instrumentima strukturalne diskriminacije. U svakom slučaju, stav i politika savremenih zemalja, pre svega Evropske unije je da ne smeju da postoje i u jednoj oblasti propisi koji sadrže diskriminaciju na osnovu pola. Potrebno je shvatiti da i vrlo detaljno ukidanje svake pravne diskriminacije još uvek ne znači kraj diskriminacije, tj. posao nije završen jer postoje mnoge oblasti koje se karakterišu dugim opstajanjem faktičke diskriminacije.

Dihotomija vidljiva/nevidljiva diskriminacija. Nevidljiva diskriminacije nije neka posebna vrsta diskriminacije, već svaka vrsta, oblik i forma diskriminacije ima tu osobinu zajedničku diskriminaciji uopšte, a to je tendencija nevidljivosti. Bez pravih napora da se diskriminacija prepozna, identifikuje kao takva i osudi sa namerom da se potpuno ukine, svaka diskriminacija će dugo nositi masku „normalnosti“ tj. „prirodnih, opravdanih i neizbežnih“ razlika koje postoje među ljudima. Danas glavnu prepreku eliminaciji diskriminacije predstavlja upravo nevidljivost njenih oblika. Sa otvorenom diskriminacijom nije se teško boriti jer je ta borba opravdana i po zakonskim propisima, etičkim normama kao i po odredbama društvenog morala. Ali je teško suzbijati one diskriminatorne forme koje se predstavljaju kao deo tradicije, kulture, duboko ukorenjenih običaja i sl.

Diskriminacija može da ima više javnih lica. Njena eskalacija, nereagovanje društva, „prihvatanje“ diskriminacije kao normalnih društvenih odnosa, dovodi dalje do razvitka niza pojava imajući korene u diskriminaciji i same su suštinski diskriminatorne, ali su se razvile u samostalno postojeće pojave,

koje same po sebi predstavljaju neželjenu društvenu patologiju. Eksploatacija, marginalizacija, nemoć, kulturni imperijalizam, nasilje, govor mržnje, samo su neki od tih lica koja se najčešće javljaju i relativno ih je najlakše identifikovati.

Eksploatacija. Eksploatacije je kada se diskriminacija dešava u procesu prenošenja rezultata rada jedne društvene grupe drugoj. Rodna eksploatacija ima dva aspekta: transfer plodova rada muškarcima i transfer usluga vezanih za ishranu i negu, kao i seksualnih usluga muškarcima. Feminističke teoretičarke opisuju brak kao klasnu relaciju u kojoj muškarci uživaju u plodovima ženskog rada, bez adekvatne nadoknade.

Nepravda eksploatacije ne može biti eliminisana jednokratnom redistribucijom dobara, jer dok god institucionalizovane prakse i strukturalne relacije ostaju iste, nejednaka raspodela dobara i privilegija biće reprodukovana. Neophodna je reorganizacija institucija i prakse donosilaca odluka, promene u podeli rada, kao i u sferi institucionalnih, strukturalnih i kulturnih obrazaca.

Marginalizacija. Marginalizacija postoji kada je cela jedna kategorija ljudi isključena iz uspešnog učešća u društvenom životu i tako potencijalno podvrgnuta teškoj materijalnoj, obrazovnoj, političkoj, zdravstvenoj lišenosti, zavisnosti od drugih, pa čak i uništenju. Iako zavisnost proizvodi uslove za nepravdu u svakom društvu, zavisnost sama po sebi ne mora da bud diskriminatorsna. Niko ne može zamisliti društvo u kome neki ljudi neće zavisiti od drugih, bar neko vreme: osobe sa invaliditetom, deca, bolesni, porodilje, stari ljudi imaju moralno pravo da zavise od drugih u smislu izdržavanja i podrške. Pravedno društvo bi trebalo, koliko je to moguće, da pruža mogućnosti ljudima da budu nezavisni, kao i da poštuju učešće u donošenju odluka, i onih koji su nezavisni, i onih koji to nisu.

Nemoć. Nemoćni su oni koji nemaju društvenu moć odlučivanja o sebi i drugima, odnosno moć u širem smislu. Nad nemoćnima se moć sprovodi, bez mogućnosti da oni u njoj učestvuju; nemoćni primaju naredbe često bez prava da ih menjaju, ospore, koriguju, daju drugima. Nemoć takođe stvara određenu poziciju u procesu podele rada, ali i u prateću društvenu poziciju koja daje malo mogućnosti za razvijanje i korišćenje sposobnosti. Nemoćni imaju malo ili nimalo samostalnosti u svom radu, nemaju autoriteta i ne zahtevaju poštovanje. Poziciju nemoći je najbolje opisati negativno: nedostatak autoriteta, statusa i samopoštovanja.

Kulturni imperijalizam. Kulturni imperijalizam podrazumeva univerzalizaciju iskustva i kulture dominantne grupe i njihovo pretvaranje u norme. Susret sa drugim grupama često je obeležen zahtevima za uniformnošću od

strane dominantne grupe. Kulturno dominantni sprovode diskriminaciju, opterećeni predrasudama. Prema dominantnima, kao što je sigurno da se zemlja okreće oko Sunca, tako „svako zna“ i da je gej-populacija promiskuitetna, da su Romi „rođeni lopovi“, Vlasi alkoholičari, i da jedino žene umeju sa decom. Beli muškarci, s druge strane, mogu biti tretirani kao individue. Nepravda kulturnog imperijalizma se sastoji u tome što iskustvo diskriminiranih grupa i njihov pogled na svet ne dotiču dominantnu kulturu, dok ista nameće diskriminisanima svoje iskustvo i svoje tumačenje društvenog života.

Nasilje. Ono što čini nasilje vidom diskriminacije je manje nasilan akt, iako je on često zastrašujući i sam po sebi neprihvatljiv, već društveni kontekst u kome se dešava, a koji ga čini mogućim, pa čak i prihvatljivim. Nasilje je sistemsko jer je upereno protiv pripadnika određenih grupa, samo zbog toga što pripadaju tim grupama. Svaka žena, na primer, ima razloga da se plaši silovanja. U slučaju da institucije i društvena praksa ohrabruju, tolerišu ili omogućavaju nasilje nad pripadnicima određenih društvenih grupa, takve nepravde institucije i treba reformisati. Takva reforma bi zahtevala redistribuciju resursa ili pozicija, ali na prvom mestu je promena kulturnih obrazaca, stereotipa i svakodnevnog reprodukciovanja odnosa dominacije.

Svako društvo ima moralnu obavezu da raznim politikama i merama suzbija i eliminiše diskriminaciju, da pomogne društvenim grupama koje su bile, ili su još uvek, žrtve dugotrajne represije i diskriminacije. Pomoć obuhvata mnogobrojne programe, akcije i strategije za otklanjanje različitih, ali međusobno povezanih uzroka njihovog lošeg položaja u društvu. Svaki ovakav program je, po definiciji, program pozitivne diskriminacije (akcije). Ona, sa jedne strane, poziva na akciju i nudi dobro ciljanu pomoć, a sa druge strane je kreirana i bazirana da promovira i favorizuje interese marginalnih grupa. Žene koje su još uvek žrtve indirektnih ili direktnih diskriminacija, svakako polažu posebno pravo na ove mere, naročito ako se ima u vidu da su pitanja diskriminacije i afirmativne (pozitivne) akcije u direktnoj vezi sa pitanjem rodne ravnopravnosti. Jedan od ciljeva Evropske unije danas svakako je postizanje stvarne i stuštinske jednakosti polova, razvijanjem posebne strategije i sprovođenjem odgovarajućih pravnih mera.

Govor mržnje je zabranjen i predstavlja izražavanje ideja, informacija i mišljenja kojima se podstiče diskriminacija, mržnja ili nasilje protiv lica ili grupe lica zbog njihovog ličnog svojstva, u javnim glasilima i drugim publikacijama, na skupovima i mestima dostupnim javnosti, ispisivanjem i prikazivanjem poruka ili simbola i na drugi način. (Govor mržnje, član 11 Zakona o zabrani diskriminacije).

Višestruka diskriminacija

Društvena marginalizacija, pravna i faktička diskriminacija i nedostatak resursa povećavaju rizik neobrazovanosti, nezaposlenosti i siromaštva uzrokujući pojavu višestruko diskriminiranih i marginalizovanih grupa žena. U odnosu na žensku populaciju, postoji značajan procenat razlike u nezaposlenosti žena iz ovih grupa (npr. u odnosu na prosek nezaposlenosti žena, žene izbeglice su za 15% više nezaposlene, raseljena lica za 32%, a Romkinje 39%). Neophodna je edukacija državnih organa u pogledu povećane senzibilizacije o fenomenu višestruke marginalizacije žena. Uočava se potreba za postojanjem posebnih programa namenjenih ovim kategorijama žena. Potrebni su i programi namenjeni ženama u drugim državnim strategijama i planovima koje se odnose na ove grupe, a posebno u lokalnim sredinama, jer postoje razlike i u odnosu na geografska područja, kao i u urbanim, odnosno ruralnim sredinama.

Stručnjaci za mobing su saglasni i kao prvo, ukazuju da je pripadnice i pripadnike društvenih grupa koji su više i češće nezaposleni, moguće lakše, duže, intenzivnije i nekažnjenije maltretirati kad su zaposleni. Osim žena, jasno je da su najčešće žrtve mobinga, slično žrtvama diskriminacije, tzv. ranjive društvene grupe, dakle društvene grupe koje inače poseduju manje društvene moći, slabiji pristup obrazovanju, umanjenu mogućnost korišćenja socijalnih opcija, siromašni, marginalizovani, oni koji se često označavaju kao žrtve tranzicije ili privatizacije a u novije vreme i svetske ekonomske krize.

Stopa nezaposlenosti žena u Srbiji je 24 a muškaraca 16 odsto. U naročito teškoj situaciji su samohrane majke, Romkinje, mlade žene koje tek treba da zasnuju svoj prvi radni odnos, žene iz ruralnih sredina, ali i žene srednjih godina, preko 40, koje poslodavci listom izbegavaju da zaposle tako da nakon gubitka posla, nemaju gotovo nikakve šanse da se ponovo zaposle. Njihov broj se povećava u ovakvoj situaciji. I ne samo da se povećava broj žena pogođenih nezaposlenošću već se povećava i broj grupa žena koje su u takvoj situaciji, tako da ta „posebna“ pogođenost počinje da predstavlja sve više pravilo, a sve manje izuzetak.

Zaključni Komentari Odbora za eliminaciju diskriminacije žena iz 2007. godine identifikuju postojanje višestruko diskriminiranih grupa žena i probleme njihovog društveno ekonomskog položaja. U Komentarima se posebno ističu problemi Romkinja, žena, žrtava rata, izbeglica i raseljenih lica, samohranih majki, starijih žena, pripadnica manjina, nezaposlenih žena, neplaćenih radnica, žena iz ruralnih krajeva, žena bez dokumenata, žena sa invaliditetom.

Posebna pažnja u Komentarima je posvećena Romkinjama, zbog slučajeve *de facto* diskriminacije protiv romskih žena ugroženih domaćim nasiljem. Pažnju je skrenuo i pristupačnost obrazovanja romskim ženama i devojakama ali i drugih marginalizovanih grupa. Uočena je nepismenost i značajno visoki nivo napuštanja obrazovnog sistema od strane Romskih žena i devojaka. Zbog toga je zahtevano da se posebna pažnja pokloni ostvarivanju jednakog pristupa žena i devojaka iz marginalizovanih grupa a posebno romskoj manjini sa posebnom hitnošću kada je u pitanju nivo osnovne škole. Odbor takođe preporučuje da programi opismenjavanja i stručne obuke budu omogućeni romskim ženama, a posebno onima koje su starije i nepismene kao i drugim marginalizovanim ženama u sličnim situacijama. Stalnosti pojave ranih brakova u romskoj populaciji zahteva striktnu primenu u praksi zakonskog minimuma za uzrast stupanja u brak koji je ustanovljen na uzrast od 18 godina kao i primenu mera podizanja svesti u celoj zemlji o negativnim efektima ranih brakova na ostvarivanje ljudskih prava žena, a posebno njihovih prava na zdravlje i obrazovanje. Kao problem je identifikovan i ograničen pristup adekvatnim zdravstvenom uslugama koje imaju žene posebno one iz seoskih regija i Romkinje, uključujući dostupnost informacija i saveta o planiranju porodice.

U oblasti rada uočena je sistematska indirektna diskriminacija žena u zapošljavanju koja je posebno prisutna u privatnim i javim sektorima i neformalnom sektoru a koja se karakteriše: većom stopom nezaposlenosti žena, uključujući starije žene, izbeglice, one koje traže prvi put posao i manjinske žene; velikim brojem žena koje rade kao neplaćene kućne pomoćnice, činjenicom da starije žene imaju manje prohoda od starijih muškaraca. Odbor zahteva organizovanje obuke kao i ponovljene obuke za nezaposlene žene, uključujući marginalizovane grupe žena, kredite za žene preduzetnice kao i one koje žele da započnu svoj biznis, uključujući i pogodnosti socijalne sigurnosti za neplaćene radnice. Odbor dalje zahteva od države članice da pojača sposobnost ostvarivanja prihoda posebno za žene koje su samostalne glave domaćinstava i seoske žene.

Kao problem je istaknuto da i dalje postoji nedostatak polno kategorizovanih informacija u pogledu obrazovanja a posebno takvih informacija podeljenih po seoskim i gradskim oblastima i po etnicitetima. Uočen je nedostatak informacije i statistika o posebno ranjivim grupama žena, posebno o seoskim ženama, Romkinjama, ženama bez registracije i dokumenata, invalidkinjama, izbeglicama, interno raseljenim ženama, koje sve često pate od višestrukih oblika diskriminacije. Zahtevano je da se u sledećem izveštaju obezbede obimni podaci o *de facto* situaciji svih ranjivih grupa i žena u svim oblastima koji regulišu

Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena, kao i o vladinim politikama i programima usmerenih ka eliminaciji tih oblika diskriminacije.

Nacionalna strategija za poboljšanje položaja žena i unapređenja rodne ravnopravnosti predviđa da su potrebne posebne mere u cilju otklanjanja direktne i indirektno diskriminacije prema ženama, kao i osnaživanje jednakih mogućnosti za puno ostvarivanje ljudskih prava, uz istovremeno jačanje procesa uključivanja rodne perspektive u svim oblastima društvenog života, a što se posebno odnosi na tzv. dvostruko ili višestruko diskriminirane grupe, kao što su žene pripadnice nacionalnih manjina i manjinskih grupa, Romkinje, žene sa invaliditetom, izbegle ili raseljene žene, siromašne žene, žene sa sela, samohrane majke, žene drugačije seksualne orijentacije i druge. Višestruko diskriminirane žene imaju takođe i poseban problem da učestvuju u javnom i političkom životu. Niska politička predstavljenost žena se odnosi posebno na žene iz etničkih manjina, posebno kada su u pitanju imenovane vladine strukture visokog nivoa i pozicije gde se donose odluke, uključujući diplomatsku službu.

Višestruka marginalizacija takođe nosi i povećan rizik od pojave zločina mržnje koji predstavlja najpodmukliju manifestaciju netolerancije i diskriminacije, na osnovama rase, pola, jezika, religije ili uverenja, nacionalnog ili socijalnog porekla, seksualne orijentacije, invalidnosti ili drugih sličnih osnova. Ti nasilni izrazi diskriminativnih predrasuda mogu uzeti oblike uvreda, napada, ubistva, pretnji ili uništenja imovine, kao što su paljevine, vandalizam, sknavljenje. Sva tri pojavna oblika, diskriminacija, govor mržnje i zločin mržnje, mogu da se shvate i kao etape, faze razvitka odnosno eskalacije društvenog konflikta. Tako npr. tolerisana diskriminacija teži ne samo da postane intenzivirana, široko rasprostranjena diskriminacija, već razvijajući se i postajući "prihvatljiva", „normalna”, vodi ka isto tako „prihvaćenom” javnom govoru mržnje i neizbežno zločinima mržnje. Oni tako postaju najekstremniji vid, manifestacija diskriminacije. Zločini mržnje simbolišu jedinstvenu formu agresije pošto nasilje nosi sa sobom pretnju novim ili povećanim nasiljem prema članovima manjinske grupe.

SLUČAJEVI-PRIMERI VIŠESTRUKKE DISKRIMINACIJE²

Slučaj 1.

Pretučene Romkinje – delo počinjeno iz razloga rasne mržnje i netrpeljivosti

Grupu Romkinja koje su u dvorištu svoje kuće uz muziku i pesmu pripremale posluženje za veliku proslavu Đurđevdana, napala je motkama grupa mladića većinskog naroda, psujući im majku cigansku, sa povcima da „Cigane sve treba pobiti“, i da je šteta što Hitler nije dovršio započeto. Najteže su povređene četiri žene, jednoj su slomljene podlaktice obe ruke, druga je dobila potres mozga i u besvesnom stanju je prevezena u Urgentni centar gde se njeno stanje ocenjuje još uvek kao kritično, trećoj je slomljena vilica i jagodična kost, četvrta ima slomljena dva rebra i teško povređeno oko, a sve one i ostale prisutne žene imaju oguljotine, modrice, hematome.

Do napada je došlo pošto je grupa mladića prolazeći pored dvorišta u kome se pripremala proslava čula muzika, na šta su reagovali psovka, uvredama, pretnjama i kamenicama. Kada je jedna od žena pozvala svoga muža i sinove koji se međutim, nisu odazvali, mladići su shvatili da trenutno nema muškaraca, pa su ohrabreni time, povadili kolje iz ograde, utrčali u dvorište i počeli da lome sve na šta su stigli kao i da tuku sve zatečene žene. Članovi porodica povređenih žena i očevici događaja ističu izvanredne odnose sa komšijama, pripadnicima većinskog naroda, ali uopšte nemaju dilemu da je napad bio etnički i rasno motivisan. Oni ukazuju da je indikativno i to što je u noći incidenta razbijeno staklo na izlogu frizerskog salona čija je vlasnica Romkinja, a koji se nalazi u neposrednoj blizini romskog centra.

Koordinator za romska pitanja grada deo odgovornosti za incident prebacuje na nadležne gradske i državne organe koji, kako kaže, ne reaguju dovoljno energično u slučajevima napada na Rome i njihovu imovinu. Već nekoliko poslednjih meseci u pojedinim prigradskim naseljima, a pogotovo na baš u tom gde su žene povređene, Romi su izloženi konstantnom uznemiravanju. Dese-tak puta stradali su prozori na kućama u kojima žive pripadnici romske nacionalnosti. To je prijavljeno policiji, neke osobe su zbog toga i privođene, ali su, prema saznanjima romskih aktivista, kažnjeni samo prekršajno. Inače, na

² Svi pomenuti slučajevi su realni, tj. stvarno su se desili, ali su zbog zaštite aktera jer su svi postupci još u toku, njihovi identiteti promenjeni, i u nekim primerima su činjenice kombinovane sa nekim drugim slučajevima.

fasadama se gotovo svakodnevno pojavljuju novi grafiti sa porukama mržnje upućenim Romima – navode romski aktivisti.

Iako je u napadu učestvovalo više punoletnih mladića, privedeno je samo jedno maloletno lice. Maloletnom A. M, koji je učestvovao u grupi koja je ranila tri žene romske i jednu srpske nacionalnosti, određen je jednomesečni pritvor zbog sumnje da je počinio krivično delo nanošenje teških telesnih povreda. Sudija za maloletnike koji ga je saslušao kaže da dosadašnji tok istrage pokazuje da u napadu nema elemenata krivičnog dela izazivanja rasne, verske i nacionalne mržnje. Sudija je konkretno izjavio da nema indicija da je do nasilja u romskom dvorištu došlo zbog razmirica na rasnoj ili nacionalnoj osnovi, jer je na pripremi proslave Đurđevdana bilo i žena srpske nacionalnosti, pa je jedna od njih i među teže povređenim.

Sa takvom ocenom ne slažu se Romi i deo opozicije u ovom gradu, koji navode da sve ukazuje da je incident u kojem je jedna Romkinja zadobila povrede opasne po život samo poslednji u nizu ispada inspirisanih rasnom i nacionalnom netrpeljivošću.

PITANJA

- Kako po vašem mišljenju treba kvalifikovati ovo delo i koji su vaši argumenti?
- Postojanje rasne, verske i nacionalne mržnje ceni se prema konkretnom ponašanju učinioca, a relevantne su i kontekstualne činjenice. Da li je bilo u ovom sličaju dovoljno činjenica obe vrste da bi delo dobilo takvu kvalifikaciju?
- Da li su vam poznati slični primeri iz vaše prakse, vaše okoline ili iz medija?
- Koji prekršaji su po vašem mišljenju učinjeni?

Slučaj 2.

Kamenovanje romske porodice - primer postojanja “dozvoljene” diskriminacije

Zoran Jovanović je sa porodicom iz Niša došao u Banatsko Karađorđevo zbog posla u ciglani, ali se susreo s diskriminacijom i nasiljem. U porodici ima četvoro dece, od 17, 12, 9, i 6 godina. Uoči napada u prodavnici je grupa meštana pretila njegovoj ženi. Rekli su joj: „Večeras ćete goriti!“ Deca

su spavala pod prozorom kad je neko zasuo kuću ciglama, prozori i roletne su polomljeni, a romska porodica jedva je izvukla živu glavu i morala je da pobegne. Dan nakon kamenovanja u kuću su uletela četvorica mlađih ljudi i zapretila im da će ih sve zapaliti ukoliko se za tri dana ne isele. Šestočlana romska porodica se nakon proterivanja iz Banatskog Karađorđeva prestravljenom vratila u svoju kuću u Nišu.

„Moram da se vratim u Niš, ne smem više decu da izlažem opasnosti! Najmlađoj ćerki je lice isečeno od prozorskog stakla koje je padalo po njoj“ - priča Jovanović. Njegova supruga Silvana kaže da joj je jedan komšija iz sela uoči kamenovanja psovao „mater cigansku“ dok se vraćala iz prodavnice. – „Je.. vas onaj ko vas doveo - urlao je čovek za mnom.“

Naselje za pravoslavce?! Banatsko Karađorđevo naseljeno je tokom 1919. i 1920. godine, i to soluncima. Postojao je dogovor da se u selu ne dozvoli naseljavanje ljudi koji nisu pravoslavne vere.

MUP: Podnete prijave! Iz Policijske uprave u Zrenjaninu kažu da je događaj prijavljen dežurnoj službi Policijske stanice u Žitištu. - Krivične prijave pokrenute su protiv za sada nepoznatog izvršioca i preduzimaju se sve potrebne mere i radnje na otkrivanju izvršioca ovog krivičnog dela i mere zaštite lične i imovinske sigurnosti građana - kažu iz MUP. Rasim Ljajić, ministar za rad i socijalnu politiku, kaže da je kamenovanje romske porodice slučaj za organe pravosuđa.

Pola godine posle događaja, ni jedan napadač nije identifikovan niti je pokrenut bilo koji postupak protiv konkretne osobe/osoba.

Banatsko Karađorđevo je nastalo od 1920. godine naseljavanjem dobrovoljaca iz Prvog svetskog rata, poreklom iz Like, Bosne, Crne Gore i Banije. Banatsko Karađorđevo dolazi u red najmlađih naselja u Vojvodini. Gradnja naselja počela je 1920. godine na imanju grofa Čekonića. Nastalo je naseljavanjem ratnih veterana Prvog svetskog rata, prvenstveno dobrovoljaca solunaca, među njima je bilo pet nosioca Karađorđeve zvezde, dvadeset i pet nosioca Albanske spomenice. Većinu je rat zatekao u SAD, na radu, u pečalbi. Nastavljeno je masovnije doseljavanje, 1921. godine. Pre i u toku gradnje naselja, doseljenici su živeli u *kolonijama*, smeštenim na bivšim imanjima Andrije Čekonića. Na molbu kralja Aleksandra, dvojica francuskih oficira-arhitekata, solunaca, su projektovali plan sela 1920. godine. Doseljenici, dobrovoljci su dugo zadržali svoju međusobnu povezanost i organizovanost, stečenu u *pečalbi* i u zajedničkom ratnom životu.

PITANJA

- Zbog čega po vašem mišljenju u ovom slučaju nije došlo do sudskog epiloga, pa ni do identifikovanja počinioca?
- Navedite koje je po vašem mišljenju krivično delo učinjeno u ovom slučaju?
- Kako po vašem mišljenju treba da izgleda ispravno postupanje policije i pravosudnih organa u ovom slučaju?

Slučaj 3.**Odbijanje prijema prijave koju je pokušala da podnese Romkinja – primer institucionalne diskriminacije**

Zamenica Višeg tužioca u jednom vojvođanskom mestu je 6. aprila odbila da primi prijavu koju joj je u skladu sa Zakonom o krivičnom postupku i članom 317 Krivičnog zakonika protiv nepoznatih izvršilaca podnela Romkinja, koordinatorka za romska pitanja toga grada. Na kući u kojoj sa svojom decom živi 14. marta ove godine bila je ispisana parola “Smrt Ciganima političarima”. Zamenica Višeg tužioca je učinila sve da odgovori oštećenu da koristi svoja zakonska prava, umesto da postupi po zakonu povodom prijave krivičnog dela koje se goni po službenoj dužnosti.

„Krivična dela može da prijavljuje samo policija. Šta bi bilo da Vi nađete neki leš, zar biste smatrali da imate prava i to da prijavite mada ne znate ko je ubica?”.

Ovaj postupak Višeg tužilaštva usledio je posle anti-romskih incidenata u Kikindi, Požarevcu, Banatskom Karađorđevu, Čačku i Požegi. Ovakvo postupanje zamenice Višeg tužioca usledilo je samo jedan dan pošto je poverenica za zaštitu ravnopravnosti Nevena Petrušić ocenila da rasizam u Srbiji još nije suzbijen.

Krivično delo je počinjeno 14. marta. Policija se ograničila da ispita komšije da li je oštećena u svađi sa nekima od njih. Nije u svađi ni sa kim. Posle toga je stvar predata zaboravu, kao i druge, slične ili još gore (ubacivanje kamenja leti noću kroz otvorene prozore u romske kuće, masovni napad na romsku enklavu Dudara s namerom da se ona zapali što je policija sprečila). Koordinatorka nije htela da pusti da dočeka sledeći grafit ili napad druge vrste. Njen motiv - boji se.

Organizacija za ljudska prava iz tog mesta koja je uzela njenu izjavu istog dana i prosledila pritužbu Republičkom Javnom tužilaštvu dobila je 15. aprila

odgovor. Iz odgovora istog JT: „Nakon razmatranja vaše pritužbe a po pribavljanju spisa izjave postupajućeg zamenika i uvida u dokumenta, obaveštavam vas da smatram da je vaša pritužba neosnovana. O postupanju po vašoj pritužbi obavješteno je i Republičko javno tužilaštvo u Beogradu po njihovom br...”

PITANJA

- Da li bi po vašem mišljenju do odbijanja prijema krivične prijave došlo da se Tužilaštvu zbog istog ispisivanja pretećeg natpisa na porodičnoj kući sa istim strahom time prouzrokovanim, obratila pripadnica/pripadnik većinskog naroda?
- Kako bi po vašem mišljenju trebalo da izgleda ispravno postupanje pravosudnih organa u ovom slučaju?
- Pošto je Viši JT po pribavljanju spisa izjave postupajućeg zamenika i uvidom u dokumenta našao da nema osnova za pritužbu, koja su pravna sredstva dalje na raspolaganju oštećenoj Romkinji?

Slučaj 4.

Napadi na Centar romskih žena – primer višestruke diskriminacije Romkinja

Samo desetak dana pošto je otvoren Centar romskih žena u mestu T. došlo je do napada na njegove prostorije u kojima su oprema, prozori i nameštaj, a dokumentacija je ispreturana i delimično uništena. Pretpostavka je da su akteri ovog napada članovi romske zajednice iz toga grada, možda muževi romskih žena kojima su aktivistkinje ovog Centra pružile pravnu i psihosocijalnu pomoć u slučajevima nasilja u porodici. Mogući napadači su možda aktivisti za romska ljudska prava, nezadovoljni pojavom „konkurencije“, tj. činjenicom da će sada „njihove“ žene moći da imaju nezavisno od njih svoja sredstva, svoje projekte i svoje aktivnosti. Sumnjajući i same da je napad učinjen od sopstvenih sunarodnika i poznanika, aktivistkinje nisu slučaj prijavile nadležnim službama. Posle pet meseci od početka rada, isti centar je ponovo napadnut, ali ovog puta od strane nepoznatih učinilaca, najverovatnije pripadnika većinskog naroda, sudeći po antiromskim grafitima koje su napadači ostavili na okolnim zidovima posle napada („Cigani marš iz Srbije“, „Stop ciganskom teroru“). Ovoga puta aktivistkinje su prijavile napad policiji, opštinskom koordinatoru za romska pitanja, lokalnim medijima, Romskom nacionalnom savetu kao i romskim nevladinim organizacijama. Znajući za prethodni, prvi napad na taj

Centar koji aktivistkinje nisu prijavile, ceo slučaj je olako odbačen kao „ciganska posla“, ili „oni se stalno nešto međusobno koškaju“.

PITANJA

- Kako je trebalo da postupe aktivistkinje?
- Koji elementi oba događaja upućuju da su počinjena krivična dela i o kojim delima se konkretno radi?
- Koji su prekršaji počinjeni i ko je za njih odgovoran?

Ciljna grupa: Polaznici Pravosudne akademije

Cilj obuke:

Upoznavanje sa situacijom marginalizovanih grupa žena (sa posebnim osvrtom na Romkinje i žene sa invaliditetom).

Upoznavanje sa mogućnostima smanjivanja marginalizacije kroz adekvatno postupanje institucija

Sticanje osnovnih praktičnih i teorijskih znanja u razumevanju fenomena, i načina suzbijanja pojave višestruko diskriminiranih grupa žena i upoznavanje polaznika sa:

- karakteristikama, uzrocima i posledicama višestruke diskriminacije žena;
- relevantnim međunarodnim dokumentima i nacionalnim zakonodavstvom u oblasti rodne ravnopravnosti, zabrani diskriminacije i pojavama višestruke diskriminacije;
- mehanizmima rodne ravnopravnosti u Srbiji kao instrumentima u suzbijanju pojava višestruke diskriminacije žena; i
- ulogom državnih institucija i nevladinih organizacija u pružanju pomoći i podrške žrtvama višestruke diskriminacije.

Očekivani ishod, znanja i kompetencije: vladanje osnovnim pojmovima iz oblasti rodne ravnopravnosti i višestruke diskriminacije, razumevanje faktora koji utiču na pojavu višestruke diskriminacije i posledica do kojih ono dovodi, razumevanje uzročno posledičnog odnosa između pojedinih vrsta diskriminacije kao i mehanizama njihovog kombinovanja, prepoznavanje i razumevanje negativnih posledica rodni stereotipa i predrasuda, i sposobnost za primenu stečenih znanja u praksi.

Sadržaj obuke:

1. Definisane osnovnih pojmova

Uzroci, koje grupe žena su višestruko marginalizovane, povećani rizici kojima su izložene

Predrasude, razvitak konfliktne situacije, tolerisana diskriminacija, zločini mržnje, govor mržnje

2. Analiza društvene situacije dve tipične grupe višestruko diskriminiranih žena

Društvena situacija Romkinja

Društvena situacija žena sa invaliditetom

3. Diskriminatorno ponašanje institucija

Slučajevi:

Odbijanje prijema krivične prijave

Nanošenje teških telesnih povreda grupi Romkinja

Napad na romski ženski centar

Kamenovanje romske porodice – primer „dozvoljene“ diskriminacije

4. Negacija moći, moć negiranja

Uloga institucija u zataškavanju diskriminacije, nasilja, etnički i rasno motivisanih sukoba

5. Međunarodni standardi o rodnoj ravnopravnosti, sprečavanju rodno zasnovane diskriminacije i pojava višestruke diskriminacije ranjivih grupa žena

- a. Uloga međunarodnog prava u oblasti rodne ravnopravnosti i rodno zasnovane diskriminacije
 - i. Standardi i mehanizmi na nivou Ujedinjenih nacija (s posebnim fokusom na CEDAW i Zaključne komentare Komiteta UN za eliminaciju diskriminacije žena na inicijalni izveštaj Republike Srbije koji je podnet 2007. godine)
 - ii. Standardi i mehanizmi na nivou Saveta Evrope
 - iii. Standardi i mehanizmi na nivou Evropske unije

6. *Pravni okvir Republike Srbije u oblasti rodne ravnopravnosti i rodno baziranog nasilja*

- a. Ustav RS
- b. Zakon o ravnopravnosti polova
- c. Zakon o zabrani diskriminacije
- d. Zakon o sprečavanju diskriminacije osoba sa invaliditetom
- e. Porodično zakonodavstvo
- f. Krivično zakonodavstvo
- g. Prekršajno zakonodavstvo
- h. Zakon o radu
- i. Politički dokumenti
 - i. Nacionalna strategija za poboljšanje položaja žena i unapređivanje ravnopravnosti polova
 - ii. Akcioni plan za implementaciju Strategije

7. *Mehanizmi rodne ravnopravnosti u Srbiji*

- a. Mehanizmi rodne ravnopravnosti
 - i. Odbor za ravnopravnost polova
Narodne skupštine Republike Srbije
 - ii. Uprava za rodnu ravnopravnost
Ministarstva rada i socijalne politike RS
 - iii. Lokalni mehanizmi rodne ravnopravnosti

Lidija Đukić,

sudija Vrhovnog kasacionog suda

II. LIČNA PRAVA ŽENA U BRAČNOJ I VANBRAČNOJ ZAJEDNICI

1. Uvod

U poslednjih nekoliko godina, u našoj zemlji donet je niz zakona koji regulišu pojedine aspekte društvenog položaja žena i različite oblike njihove zaštite. Lična prava žena karakteriše vulnerabilnost (ranjivost), koja se ogleda u izraženom neskladu između normativno priznatih ličnih (i drugih) prava i njihovih ostvarenja, naročito zbog diskriminacije po osnovu polne pripadnosti, čime se žene ograničavaju da uživaju lična prava.

Svaki osnov diskriminacije žena povređuje njihovo dostojanstvo, koje je urođeno i predstavlja unutrašnji i istovremeno socijalni zahtev za poštovanje njihove ličnosti. Zaštita dostojanstva žena znači da država mora preduzimati sve da bi se sprečile povrede tog dostojanstva. S obzirom na kulturno (i svako drugo) nasleđe, ženama tradicionalno pripada sfera privatnog, a muškarcima javnog. Zaštita privatne sfere je konstituisana kao jedno od (bitnih) ljudskih prava, kako bi se sprečilo uplitanje u nju, što je često izgovor da se kršenje prava žena ne posmatra upravo kao kršenje prava, jer to jeste, već kao privatna stvar u koju se niko ne sme mešati, pa zahtevi žena na zaštitu pred organima vlasti ostaju bez adekvatnog odgovora.

2. Cilj obuke

Zbog iznetog, polaznici obuke moraju razumeti sve aspekte prava žena (suština, normativno uređenje, primena u praksi, problemi kroz primere iz prakse).

3. Sadržaj obuke

1. Brak i vanbračna zajednica
2. Zaključenje i raskid braka
3. Ravnopravnost supružnika (partnera)
4. Poštovanje porodičnog života
5. Lično ime
6. Izbor rada, zanimanja i mesta stanovanja

7. Reproductivna prava (rađanje, začće uz biomedicinsku pomoć, prekid trudnoće)
8. Materinstvo
9. Slobodno roditeljstvo (vršenje roditeljskog prava, pravo stanovanja – habitatio)
10. Zaštita od nasilja (mere i postupak zaštite).

4. Normativni okvir

- a) Univerzalna deklaracija o pravima čoveka (UN, 1948. godina)
- b) Pakt o građanskim i političkim pravima (UN, 1966. godine; Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori, br. 7/71)
- c) Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (UN, 1966. godine; Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori, br. 7/71)
- d) Konvencija o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena (UN, 1979. godine; Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori, br. 11/81)
- e) Ustav RS (Službeni glasnik RS, br. 98/06)
- f) Porodični zakon (Službeni glasnik RS, br. 18/05)
- g) Zakon o ravnopravnosti polova (Službeni glasnik RS, br. 104/09).

dr. Nevena Petrušić

profesorka na Pravnom fakultetu u Nišu,
poverenica za zaštitu ravnopravnosti

III. LIČNA I IMOVINSKA PRAVA ŽENA U BRAČNOJ, VANBRAČNOJ I PORODIČNOJ ZAJEDNICI

1. Uvod

Program obuke u oblasti rodne ravnopravnosti sa aspekta ličnih i imovinskih prava žena u bračnoj, vanbračnoj i porodičnoj zajednici dizajniran je sa ciljem da polaznici/ce obuke na Pravosudnoj akademiji steknu opšta i produbljena znanja o ličnim i imovinskim odnosima u bračnoj, vanbračnoj i porodičnoj zajednici, razumevanje mogućih negativnih efekata primene rodno neutralnih normi, kao i o međunarodnim standardima u ovoj oblasti.

2. Cilj obuke

Savladavanjem programa obuke polaznice/ci će biti osposobljeni:

- a) da razumeju društveni položaj žena u Srbiji, kao i nesklad koji postoji između garantovanih ličnih prava žena, odnosno, jednakih ličnih prava žena i muškaraca i ostvarivanja ličnih prava u praksi;
- b) da prepoznaju društvene mehanizme koji dovode do nejednakosti u praksi;
- c) da prepoznaju i prevaziđu sopstvene stereotipe i predrasude u odnosu na ostvarivanje ličnih prava žena;
- d) da razumeju značaj imovinskih prava žena u braku, vanbračnoj i porodičnoj zajednici u kontekstu ukupnog društvenog i ekonomskog položaja žena u Srbiji i međunarodnih standarda u ovoj oblasti;
- e) da primenjuju rodno neutralne zakonske propise o imovinskim odnosima u braku, vanbračnoj i porodičnoj zajednici u duhu ravnopravnosti polova;

- f) da razviju svest o potrebi pravilnog vrednovanja doprinosa žena u sticanju zajedničke imovine, posebno vrednovanja neplaćenog kućnog rada i rada u neformalnoj ekonomiji;
- g) da razumeju i pravilno primenjuju pretpostavku o jednakosti udela u zajedničkoj imovini i pravila o teretu dokazivanja u parnicama za deobu zajedničke imovine;
- h) da razumeju i pravilno primenjuju pravila koja se tiču bračnih ugovora;
- i) da prepoznaju i pravilno sagledaju potrebe žena u alimentacionim parnicama;
- j) da budu senzibilisani za probleme u ostvarivanju imovinskih prava žena u braku i vanbračnoj zajednici;
- k) da budu osposobljeni za prevazilaženje sopstvenih predrasuda i stereotipnih shvatanja u odnosu na imovinska prava žena.

3. Metod obuke

Kurikulum će biti realizovan kroz teorijsku nastavu (predavanja) i praktičan rad (vežbe, studije slučaja).

Vežbe:

- a) Sažeti prikaz sadržine međunarodnih standarda u oblasti ličnih i imovinskih prava žena;
- b) Sažeti prikaz sadržine osnovnih zakonskih odredbi koje regulišu brak, vanbračnu zajednicu, razvod, planiranje porodice, roditeljsko pravo, kao i odredbe o ličnom imenu (i prezimenu);
- c) „24 časa u životu žene i muškarca“;
- d) Analiza čl. 16. CEDAW – prepoznavanje ličnih i imovinskih prava;
- e) „Ko šta dokazuje?“ – raspodela tereta dokazivanja na hipotetičkom primeru;

- f) Utvrđivanje potrebe poverioca izdržavanja i mogućnosti davaoca izdržavanja – rad na hipotetičkom primeru;
- g) Sažeti prikaz sadržine osnovnih zakonskih odredbi koji definišu zakonski i ugovorni imovinski režim u braku i vanbračnoj zajednici (posebna imovina, zajednička imovina, deoba zajedničke imovine, pretpostavka o jednakosti udala u zajedničkoj imovini, bračni ugovor – sadržina i forma, ugovor o upravljanju i raspolaganju zajedničkom imovinom – sadržina i forma, ugovor o poklonu – sadržina i forma, sporazum supružnika o deobi zajedničke imovine – sadržina i forma u slučaju razvoda na osnovu sporazuma o razvodu braka);
- h) Analiza pravila o teretu tvrdnje i teretu dokazivanja prilikom utvrđivanja veličine udela u zajedničkoj imovini stečenoj u braku odn. vanbračnoj zajednici, s obzirom na pravilo čl. 180. st. 2. Porodičnog zakona koji uvodi oborivu zakonsku pretpostavku da su udeli u zajedničkoj imovini jednaki i opšta pravila o raspodeli tereta dokazivanja u slučajevima zakonskih pretpostavki;
- i) Analiza faktora koji mogu biti od uticaja na povećanje udala jednog supružnika, odn. vanbračnog partnera – ostvareni prihodi, vođenje poslova u domaćinstvu, staranje o deci, starenje o imovini, druge okolnosti od značaja za održavanje ili uvećanje vrednosti zajedničke imovine;
- j) Analiza faktora koji mogu biti od uticaja na povećanje udala jednog supružnika, odn. vanbračnog partnera – ostvareni prihodi, vođenje poslova u domaćinstvu, staranje o deci, starenje o imovini, druge okolnosti od značaja za održavanje ili uvećanje vrednosti zajedničke imovine;
- k) Vežba „Kako pravilno vrednovati vođenje poslova u domaćinstvu i staranje o deci - 24 časa u životu supruge i supruga“ – svaki polaznik/polaznica evidentira ukupno radno angažovanje supruge i supruga u tipičnoj porodici u kojoj oboje rade i imaju dvoje dece. Nakon individualnog rada vodi se diskusija o uočenim pojavama;
- l) Sažeti prikaz sadržine zakonskih pravila o izdržavanju supružnika, odn. vanbračnih partnera i o izdržavanju deteta;
- m) Primena pravila čl.162. st. 3. Porodičnog zakona kojim je propisano da visina izdržavanja treba da omogući najmanje takav nivo životnog stan-

darda za dete kakav uživa roditelj dužnik izdržavanja u slučajevima kada je poverilac izdržavanja dete;

- n) Vežba „Potrebe poverioca i mogućnosti davaoca izdržavanja“ (analiza hipotetičkog primera).

4. Sadržaj obuke

- a) Međunarodni standardi u pogledu ličnih i imovinskih prava žena u braku, vanbračnoj i porodičnoj zajednici
- i. Čl. 16. Konvencije o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena (CEDAW) – *Ravnopravnost žena u braku i porodičnim odnosima* („Sl. list SFRJ - Međunarodni ugovori”, br 11/81)
 - ii. Opšta preporuke br. 21. CEDAW Komiteta, (Trinaesto zasedanje 1994.) - Jednakost u braku i rodbinskim vezama
 - iii. Treći cilj Nacionalnih milenijumskih ciljeva razvoja

Čl. 16. Konvencije o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena koji se odnosi na ravnopravnost žena u braku i porodičnim odnosima pored ostalog predviđa dužnost država članica da preduzimaju sve odgovarajuće mere radi otklanjanja diskriminacije žena u svim pitanjima koja se odnose na brak i porodične odnose, a posebno obezbeđuju, na osnovu ravnopravnosti muškaraca i žena, pored ostalog i: „(h) jednaka prava oba bračna druga u pogledu vlasništva nad imovinom, odnosno sticanja, upravljanja, uživanja i otuđivanja imovine, bez obzira na to da li se ovo obavlja besplatno ili za znatnu materijalnu nagradu“.

U komentarima na čl. 16. Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena Komitet ukazuje na značaj kulture i tradicije u oblikovanju načina razmišljanja i ponašanja muškaraca i žena, kao i značajan udeo koji oni imaju u ograničavanju ostvarenja osnovnih prava žena. Apostrofira se da se oblici porodice mogu razlikovati, ali kakav god da je vid porodice, i kakvi god da su religija, običaji i tradicija u zemlji, tretman žene u porodici mora i pred zakonom i u privatnom životu da bude u skladu sa principima jednakosti i pravde za sve. Takođe, ističe se da je pravo žene na posedovanje, upravljanje, korišćenje i raspolaganje imovinom od suštinskog značaja za pravo žene na ekonomsku nezavisnost. Nedopustiva je svaka diskriminacija prilikom raspodele imovine koja počiva na premisi da je muškarac jedini odgovoran za izdržavanje žena i dece u svojoj porodici. Svaki zakon ili običaj koji muškarcu garantuje pravo na veći deo imovine nakon razvoda braka ili de facto veze diskriminatoran je i imaće ozbiljnog uticaja na praktičnu sposobnost žene da se razvede od supruga, da izdržava sebe ili svoju porodicu i da živi dostojanstveno kao samostalna osoba.

- b) Lična prava žena u braku, vanbračnoj i porodičnoj zajednici
 - i Brak i bračni odnosi
 - ii Vanbračna zajednica
 - iii Razvod
 - iv Planiranje porodice
 - v Roditeljsko pravo
 - vi Lično ime
 - vii Ravnopravnost supružnika/partnera

- c) Imovinski odnosi u braku, vanbračnoj i porodičnoj zajednici
 - i. Sticanje zajedničke imovine
 - ii. Sticanje posebne imovine
 - iii. Upravljanja i raspolaganja zajedničkom imovinom

- d) Bračni ugovor
 - i. Pojam bračnog ugovora
 - ii. Elementi
 - iii. Dejstva

- e) Pravo na izražavanje
 - i. Pravo na izdržavanje supružnika
 - ii. Pravo na izdržavanje vanbračnog partnera/ke
 - iii. Izdržavanje deteta

- f) Deoba zajedničke imovine
 - i. Kriterijumi za deobu
 - ii. Pretpostavka o jednakosti udela
 - iii. Vrednovanje kućnog rada i rada u neformalnoj ekonomiji
 - iv. Raspodela tereta dokazivanja

5. Normativni okvir

- a) Konvencija o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena, „Službeni list SFRJ” Međunarodni ugovori, br.11/1981.
- b) Ustav Republike Srbije, „Sl. glasnik RS“ 98/2006.
- c) Zakon o ravnopravnosti polova Republike Srbije, „Sl. glasnik RS”, br. 104/09.
- d) Porodični zakon, „Sl. glasnik RS“, 18/2005.
- e) Zakon o parničnom postupku, Sl. glasnik RS“, 125/2004, 111/2009 -
- f) Nacionalni milenijumski ciljevi razvoja, Vlada RS, 2006. – Treći cilj: Rodna ravnopravnost i poboljšanje položaja žena, 1. Specifičan cilj: Smanjivanje razlika u siromaštvu između žena i muškaraca - U ovom dokumentu ukazuje se na velike razlike u vlasništvu nad nekretninama i vrednijim dobrima, kao i na činjenicu da je radno učesće žena u stvaranju porodičnog vlasništva izuzetno veliko zbog dvostrukog i trostrukog rada koji obavljaju (posao, kućni poslovi, neformalna ekonomija), ali da je ono nedovoljno vidljivo i priznato.
- g) Strategija za smanjenje siromaštva, Vlada Republike Srbije, 2003. – U Strategiji je ukazano na problem diskriminacije žena; rad koji žene obavljaju je često ili nepriznat, ili neplaćen, ili nedovoljno plaćen.
- h) Nacionalna strategija za poboljšanje položaja žena i unapređivanje rodne ravnopravnosti, Vlada Republike Srbije, 2009. - U delu koji se odnosi na poboljšanje ekonomskog položaja žena i ostvarivanje rodne ravnopravnosti, ukazuje se da samohrane majke čine preko tri četvrtine samohranih roditelja, kao i da znatne teškoće predstavlja izbegavanje jednog dela očeva da doprinose izdržavanju zajedničke dece, sporst sudskih procesa u ovim slučajevima i nedostatak mehanizama sigurne naplate alimentacije. Stoga treba dosledno primenjivati zakonske propise kako bi se omogućilo efikasnije ostvarivanje prava dece na izdržavanje i poboljšao položaj samohranih majki.

Ljiljana Milutinović,

viši savetnik u Sektoru za rodnu ravnopravnost
Ministarstva rada i socijalne politike

IV. RADNI ODNOSI

1. Radno pravo, jednakost muškaraca i žena, sa stanovišta potvrđenih međunarodnih akata

Efikasna zaštita radnih prava obezbeđena je primenom nacionalnog i međunarodnog zakonodavstva (konvencija UN, MOR, Saveta Evrope, bilateralnih ugovora). Potvrđeni međunarodni ugovori i opšteprihvaćena pravila međunarodnog prava deo su unutrašnjeg pravnog poretka i neposredno se primenjuju. Od naročitog značaja je ustavna odredba o tome da se odredbe o ljudskim pravima tumače saglasno važećim međunarodnim standardima ljudskih i manjinskih prava, kao i praksi međunarodnih institucija koje nadziru njihovo sprovođenje. U tom smislu za evropske nekomunitarne, radne standarde važna je praksa Evropskog suda za ljudska prava i Evropskog komiteta za socijalna prava, kao nadzorne institucije Saveta Evrope, za praćenje Revidirane evropske socijalne povelje (Srbija će prvi izveštaj podneti za tri godine, 2012).

Republika Srbija potpisnica je Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima (usvojena i proglašena rezolucijom Generalne skupštine UN 1948. god), koja predstavlja temelj zaštite ljudskih prava i koja proklamuje ravnopravnost kao jedno od osnovnih načela u zaštiti ljudskih prava.

Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (Sl. list SFRJ - *međ. ugovori*, br. 7/71) i Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (Sl. list SFRJ - *međ. ugovori*, br. 7/71).

Nejednak položaj žena u odnosu na muškarce, i pored načelno proklamovane jednakosti, dovodi do posebnih normi za zaštitu žena, i Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije prema ženama (Sl. list SFRJ – *međ. ugovori*, br. 11/8, a stupila na snagu 1982. god), kao jednog od najznačajnijih dokumenata u oblasti zaštite prava žena. Poseban deo Konvencije odnosi se na zaštitu žena pri zapošljavanju i na radnom mestu. Konvencijom je osnovan Komitet za ukidanje diskriminacije žena, s mogućnošću davanja saveta državama potpisnicama u sprovođenju Konvencije, a razmatra i izveštaje država vezano za napredak u njenoj primeni. Fakultativnim protokolom uz Konvenciju (Sl. list SRJ – *međ. ugovori*, br. 13/02) proširene su nadležnosti Komiteta za nadzor nad primenom Konvencije, tako što može da prima pojedinačne predstavke žena ili grupa žena u vezi s povredom prava utvrđenih Konvencijom.

Međunarodna organizacija rada MOR specijalizovana je agencija UN za promociju i zaštitu socijalne pravde, ljudskih i radničkih prava. MOR je usvojila veliki broj konvencija koje se odnose na unapređenje i zaštitu radnih prava žena, a koje obavezuju i od kojih su najvažnije, ratifikovane sledeće:

- Konvencija MOR br. 3 o zapošljavanju žena pre i posle porođaja, Sl. novine SHS, br. 95-XXII/27;
- Konvencija MOR br. 29 o prinudnom radu, Sl. novine Kraljevine Jugoslavije, br. 297/32;
- Konvencija MOR br. 45 o zapošljavanju žena na podzemnim radovima u rudnicima svih kategorija, Sl. vesnik FNRJ, br. 12/52;
- Konvencija MOR br. 89 o noćnom radu žena u industriji (revidirana), Sl. list FNRJ (dodatak) br. 12/56;
- Konvencija MOR br. 100 o jednakom nagrađivanju muške i ženske radne snage za rad jednake vrednosti, Sl. list FNRJ, br. 11/52;
- Konvencija MOR br. 103 o zaštiti materinstva (revidirana), Sl. list FNRJ br. 9/55;
- Konvencija MOR br. 111 koja se odnosi na diskriminaciju u pogledu zapošljavanja i zanimanja, Sl. list FNRJ br. 3/61;
- Konvencija MOR br. 156 o jednakim mogućnostima i tretmanu za radnike i radnice (porodične obaveze) o političkim pravima žena, Sl. list SFRJ – *međ. ugovori*, br. 7/54;
- Konvencija MOR br. 105 koja se odnosi na ukidanje prinudnog rada, Sl. list SRJ – *međ. ugovori*, br. 13/02;
- Konvencija MOR br. 122 o politici zapošljavanja, Sl. list SFRJ, br. 34/71.

Republika Srbija članica je Saveta Evrope od 2003. godine. Na nivou Saveta, jedan od najznačajnijih međunarodnih ugovora jeste Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (Sl. list SCG – *međ. ugovori*, br. 9/03). Konvencija i Protokoli, pojedinačno, garantuju sledeće: pravo na život, pravo na pravično suđenje, pravo na slobodu i bezbednost ličnosti, pravo na slobodu izražavanja, pravo na slobodu misli, savesti i veroispovesti, pravo na slobodu udruživanja, pravo na slobodu okupljanja, pravo na efikasan pravni lek, pravo na mirno uživanje imovine i pravo na slobodne izbore. Konvencija, pojedinačno, zabranjuje: mučenje i nečovečno ili ponižavajuće postupanje i kažnjavanje, ropstvo ili ropški položaj i prinudni rad, diskriminaciju u uživanju prava i sloboda zagwarantovanih Konvencijom, proterivanje sopstvenih državljana od strane države ili sprečavanje njihovog ulaska u zemlju, kolektivno proterivanje stranaca.

U svojstvu sukcesora Državne zajednice SCG u Savetu Evrope, Srbija je ratifikovala Revidiranu evropsku socijalnu povelju (Sl. glasnik RS – *međ. ugovori* br. 42/2009). Evropska socijalna povelja iz 1965. godine odnosno Revidirana evropska socijalna povelja iz 1996. smatra se svojevrsnim „socijalnim ustavom” Saveta Evrope. U pogledu osnovnih načela, tzv. tvrdog jezgra Revidirane evropske socijalne povelje, Srbija je ratifikovala u celosti sledeće članove: 1. pravo na rad; 5. pravo na organizovanje; 12. pravo na socijalnu sigurnost; 13. pravo na socijalnu i medicinsku pomoć; 16. pravo porodice na socijalnu, pravnu i ekonomsku zaštitu i 20. pravo na jednake mogućnosti i jednak tretman u pitanjima zapošljavanja i rada bez diskriminacije po osnovu pola. Odredbe RESP o pravu na jednakost šansi i postupanja u oblastima zapošljavanja i zanimanja bez diskriminacije po osnovu polne pripadnosti uključuju prava pristupa zaposlenju, profesionalne orijentacije, prava na obrazovanje, na odgovarajuće uslove rada i napredovanja na radu. Pravo na dostojanstvo na radu, sadržano u članu 26. RESP, ima za cilj sprečavanje seksualnog uznemiravanja na radu, kao i sprečavanje psihičkog zlostavljanja na radu – mobinga. Odnos Evropske socijalne povelje i RESP, u slučaju sukoba ova dva međunarodna ugovora, rešava se po pravilima međunarodnog javnog prava, pravilima o primeni kasnijeg ugovora u istoj materiji. U odnosu RESP i bilateralnih ili multilateralnih ugovora koje je Srbija ratifikovala, odnosno konvencije MOR, odredbe RESP ne utiču na njihovu primenu ukoliko pružaju povoljniji tretman zaštićenim osobama. Dodatni protokol br. 12, uz Evropsku konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, garantuje osnovna prava radnika, izričito zabranjuje diskriminaciju na radu i u vezi sa zapošljavanjem, a garantuje i pravo na jednaku naknadu za rad iste vrednosti, zaštitu materinstva, zdravstvenu i socijalnu zaštitu. U cilju zaštite radnih prava žena na regionalnom nivou značaj Protokola br. 12 (ratifikovan 3. aprila 2004, a stupio na snagu 1. aprila 2005), uz Evropsku konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, jeste u uvođenju opšte zabrane diskriminacije na osnovu nacionalnog zakonodavstva. Protokolom se proširuje nadležnost Evropskog suda za ljudska prava i u pogledu socijalnih prava, to jest mogućnost da ustanovi postojanje diskriminacije po bilo kom osnovu u odnosu na uživanje svakog prava predviđenog zakonima država potpisnica, bez obzira na to da li je ono predviđeno Konvencijom ili nije. Protokolom je posebno naglašena obaveza javnih vlasti da se suzdržavaju od diskriminacije.

U praksi Suda, a imajući u vidu nadležnost za samo dva osnovna socijalna prava utvrđena Evropskom konvencijom o ljudskim pravima, i to zabrana prinudnog rada, član 4, i sloboda sindikalnog udruživanja, član 11, nema presuda kada su u pitanju prava žena vezana za radno pravo. Ima primera da je

Sud i pre stupanja Protokola pronalazio načina da sankcioniše diskriminaciju u vezi s aspektom prava na rad (primer: *Thlimmenos v. Greece*, predstavka br. 34369/97 iz 2000) ili razmatranjem Suda o pružanju indirektna zaštite prava na rad širokim tumačenjem prava na privatni život iz člana 8 (*Niemietz v. Germany*, predstavka br. 17851/91 iz 1996).

Države koje nisu članice Evropske unije – treće države, mogu pristupiti dobrovoljnoj harmonizaciji svog pravnog sistema s komunitarnim pravom, dok za države kandidate za pridruživanje postoji obaveza delimične harmonizacije. Komisija EU je u Beloj knjizi iz 1995. godine – kao pravne pretpostavke koje bi države centralne i istočne Evrope s pridruženim statusom EU trebalo da ispune u stadijumu priprema za integraciju u tržište EU – utvrdila i mere u oblasti socijalne politike. U ovom smislu preporučeno je preduzimanje prioritarnih mera u području socijalne politike: jednake mogućnosti za muškarce i žene, koordinacija sistema socijalne sigurnosti, bezbednost i zdravlje radnika na radu, radno pravo i uslovi rada.

Načelo jednakosti opšte je pravno načelo priznato u komunitarnom pravnom poretku, koje je u sudskoj praksi Suda pravde EZ izdignuto do nivoa nepisanih primarnih izvora komunitarnog prava. Jedan od aspekata načela jednakosti jeste jednakost žena i muškaraca, koja u komunitarnom pravu označava zabranu neposredne ili posredne diskriminacije po osnovu pola ili bračnog stanja. U presudi slučaja *Defrenne 43/75 ECR 455*, Sud pravde EZ zauzeo je stav da je cilj člana 141. Ugovora o EZ dvojak – i ekonomski i socijalni, od kada je postalo uobičajeno da se pravilo o jednakoj zaradi tumači kao norma rukovođena ekonomskim i socijalnim ciljevima. U citiranoj presudi Sud je stao na stanovište da pravilo o jednakoj zaradi žena i muškaraca ima za svrhu sprečavanje situacije u kojoj bi preduzeća osnovana u državi članici u čijem je pravnom sistemu implementirano načelo jednake zarada bila nekonkurentna u odnosu na ona koja ne garantuju takvu zaštitu. Do stupanja na snagu Amsterdamskog ugovora jedino je član 141. sadržao eksplicitnu odredbu o jednakosti žena i muškaraca, a danas je rodna ravnopravnost zagarantovana i u članovima 2, 3, 13 i 137 Ugovora.

Savet ministara EZ doneo je niz pravno obavezujućih akata: uputstava, pravila i odluka koji imaju za svrhu suzbijanje polno zasnovane diskriminacije.

Ove komunitarne propise prati i određeni broj preporuka i rezolucija. Iako predstavljaju pravno neobavezujuće propise, preporuke vrše uticaj na nacionalno pravo, s obzirom na to da u smislu prakse Evropskog suda pravde mogu biti korišćene prilikom tumačenja relevantnog nacionalnog prava [slučaj *c-322/88, Grimaldi v. Fonds des Maladies Professionelles*, ECR 4407 (1991) 2 CMLR 265].

U cilju implementiranja načela jednake zarade žena i muškaraca za isti rad, to jest rad iste vrednosti, usvojeno je Uputstvo Saveta 75/117, objavljeno u Službenom listu Evropskih zajednica L 45.

Načelo jednakog tretmana muškaraca i žena u pogledu dostupnosti zapošljavanja, stručnog osposobljavanja i napredovanja, kao i uslova rada, usvojeno je Uputstvom 76/207, objavljenim u Službenom listu EZ L 39.

Načelo jednakog tretmana u oblasti socijalne sigurnosti nalazi se u Uputstvu 79/7 i 86/378, objavljenom u Službenom listu EZ L 6 i 225 (izmenjeno Uputstvom 96/97, L 46).

Načelo o jednakom tretmanu u pogledu samozaposlenih lica nalazi se u Uputstvu 86/613, objavljenom u Službenom listu EZ L 359.

Uputstvo 92/85, koje ima za cilj implementaciju mera za podsticanje poboljšanja bezbednosti i zdravlja na radu radnica koje su trudne i radnica koje su se nedavno porodile ili koje doje dete objavljeno je u Službenom listu EZ L 348.

Uravnoteženo učešće žena i muškaraca u porodičnom i poslovnom životu regulisano je Preporukom Saveta 96/694 i Rezolucijom 2000/C 218/02.

U oblasti jednakih mogućnosti za žene i muškarce kao relevantne se pojavljuju i preporuke koje se odnose na stručno osposobljavanje žena – 87/567 i promovisanje pozitivne akcije za žene – 84/635, kao i rezolucije o suzbijanju nezaposlenosti žena i o ponovnom uključivanju žena u rad.

Odlukom komisije 2000/407, objavljenom u Službenom listu EZ L 154 od 27. juna 2000. godine, usvajaju se posebne mere kojima se promoviše uravnoteženo učešće žena i muškaraca u telima koja donose odluke; ove mere mogu biti korišćene kao uzor za institucionalni mehanizam za obezbeđenje polne jednakosti.

2. Radno pravo, jednakost muškaraca i žena, sa stanovišta domaćih propisa

U skladu s međunarodnim standardima o dostojanstvu na radu, odnosno u zaštiti od diskriminacije u zapošljavanju i na radu, članom 18. Zakona o radu uređena je zabrana diskriminacije. Pored ostalog, ovim članom zabranjuje se diskriminacija prilikom zapošljavanja i u toku rada po osnovu pola, odnosno garantuje se jednakost muškarca i žene. Jednakost žena i muškaraca garantuje se u odnosu na uslove zapošljavanja i izbor kandidata za obavljanje određenog posla; uslove rada i sva prava iz radnog odnosa; obrazovanje, osposobljavanje i usavršavanje; napredovanje na poslu i otkaz ugovora o radu. Odredbama zakona, opšteg akta i ugovora o radu koje se odnose na posebnu zaštitu žena za vreme porodijskog odsustva i odsustva s posla radi nege deteta –

posebna nega deteta ne smatra se diskriminacijom. U slučajevima neposredne ili posredne diskriminacije, lice koje traži zaposlenje, kao i zaposleni, može pred nadležnim sudom da pokrene postupak za naknadu štete.

Primena načela ravnopravne dostupnosti, postupanja, zabrane diskriminacije u zapošljavanju i načela nepristrasnosti obezbeđena je i Zakonom o zapošljavanju i osiguranju za slučaj nezaposlenosti, članovima 7 i 9. Članom 42 Zakona takođe se zabranjuje korišćenje ličnih podataka prikupljenih po osnovu lekarskih pregleda zaposlenih, što je važno za radni status žena.

Kada je u pitanju zasnivanje radnog odnosa, Zakon u članu 26. stav 3. zabranjuje uslovljavanje zasnivanja radnog odnosa testom trudnoće. Poslodavac ne sme prilikom odlučivanja o zasnivanju radnog odnosa da zahteva dokumentaciju kojom se dokazuje da li je žena trudna. Trudnoća nije smetnja za zasnivanje radnog odnosa, niti žena koja je trudna može da se dovede u nepovoljniji položaj u odnosu na druge kandidate prilikom zasnivanja radnog odnosa.

Zakon o radu zabranjuje rad žena na određenim poslovima za vreme trudnoće. Poslodavac ne sme da odredi ženi za vreme trudnoće da radi na poslovima za koje nadležni zdravstveni organ oceni da su štetni za njeno zdravlje i zdravlje deteta. To su naročito poslovi koji traže podizanje tereta, na kojima postoji štetno zračenje ili izloženost izuzetno niskim ili visokim temperaturama ili vibracijama.

Zaposlena žena ima pravo na porodijsko odsustvo, odsustvo s posla radi nege deteta i odsustvo s posla radi posebne nege deteta. Porodijsko odsustvo i odsustvo s posla radi nege deteta ukupno mogu da traju najviše 365 dana od dana otpočinjanja porodijskog odsustva za prvo i drugo dete. Porodijsko odsustvo i odsustvo s rada radi nege deteta može da koristi i otac deteta. Porodijsko odsustvo otac može da ostvari pod uslovom da pruži dokaze da je majka sprečena da se stara o detetu (napustila dete, umrla, na izdržavanju je kazne zatvora, teško je bolesna i drugo). Pravo na porodijsko odsustvo i odsustvo s rada radi nege deteta u ukupnom trajanju od dve godine zaposlena žena ima u sledećim slučajevima:

- za treće, četvrto i svako naredno dete;
- koja u prvom porođaju rodi troje ili više dece;
- koja je u ranijim porođajima rodila jedno, dvoje ili troje dece, a u narednom porođaju rodi dvoje i više dece.

Zakonom o radu zaposlenima se garantuje jednaka zarada za isti rad ili rad iste vrednosti koji ostvaruju kod poslodavca bez obzira na pol. Primena jednakog nagrađivanja za sve zaposlene, muškarce i žene, za rad iste vrednosti obezbeđena je članom 104. Zakona o radu. Prema članu 104. st. 1. i 2.

Zakona o radu, zaposleni ima pravo na odgovarajuću zaradu, koja se utvrđuje u skladu sa zakonom, opštim aktom i ugovorom o radu. Zaposlenima se garantuje jednaka zarada za isti rad ili rad iste vrednosti koji ostvaruju kod poslodavca. Pod zaradom iste vrednosti podrazumeva se rad za koji se zahteva isti stepen stručne spreme, ista radna sposobnost, odgovornost i fizički i intelektualni rad. U našem radnom zakonodavstvu pod pojmom *zaposleni* ne pravi se razlika između muškarca i žene, a samim tim ne postoji razlika u ostvarivanju svih prava iz radnog odnosa, pa i u pogledu nagrađivanja.

Odluka poslodavca ili sporazum sa zaposlenim, koji zaposlenom ne garantuje jednaku zaradu za isti rad ili rad iste vrednosti koji ostvaruju kod poslodavca, ništavi su. U slučaju povrede navedenih prava zaposleni ima pravo na naknadu štete.

Shodno tome, ništava je odluka poslodavca kojom se muškarac u odnosu na ženu na nejednak način nagrađuje za isti rad ili rad iste vrednosti.

Nadzor nad primenom ovih odredaba vrši Inspektorat za rad u sastavu Ministarstva rada i socijalne politike. Prema čl. 269. i 270. Zakona o radu, inspektor rada ovlašćen je da poslodavcu naloži da u određenom roku otkloni utvrđene povrede zakona, opšteg akta ili ugovora o radu, kao i da pokrene prekršajni postupak. U članu 273. stav 1. tačka 4) Zakona o radu utvrđena je novčana kazna za prekršaj u slučaju neisplačivanja zarade u skladu sa članom 104. ovog zakona. Pitanje jednake naknade za obavljanje poslova iste vrednosti naročito je važno u slučajevima sistemske diskriminacije. Kada ne postoji javna struktura plaćanja zaposlenih, razvrstana po rodu, ili kada na to ukazuju zvanični statistički podaci, teret dokazivanja da razlike nisu uslovljene polnom diskriminacijom pada na poslodavca.

Zakon o radu u članu 187. propisuje da zaposlenoj ženi za vreme trudnoće, porodiljskog odsustva, odsustva sa rada radi nege deteta i posebne nege deteta poslodavac ne može da otkáže ugovor o radu. Ova zaštita odnosi se i na oca, odnosno usvojioca, staratelja ili hranitelja – ako koriste odsustvo sa rada radi nege deteta i posebne nege deteta. Ovu zaštitu nema zaposleni koji je radni odnos zasnovao na određeno vreme.

Broj slučajeva u kojima žene traže zaštitu radnih prava pred domaćim sudovima u nesrazmeri je s percepcijom žena u Srbiji o stvarnom broju kršenja ovih prava u praksi. Kao primer dobre sudske prakse i pravilnog sudskog tumačenja (stav Beogradskog centra za ljudska prava), navodi se presuda Opštinskog suda u Užicu iz 2006. godine, po zajedničkoj tužbi više žena radi naknade štete zbog diskriminacije na osnovu pola prilikom davanja otkaza i određivanja otpremnine. Takođe i presuda Opštinskog suda u Jagodini iz 2008. godine (u nedostatku Zakona o zlostavljanju na radu) zbog krivičnog dela zlostavljanja i mučenja, a radi uznemiravanja ženske osobe na radnom mestu.

Normativni okvir:

a) Međunarodni izvori:

- Opšti sistem ljudskih prava
- Izvori koji podležu ratifikaciji
- Opšteprihvaćena pravila međunarodnog prava
- OUN Opšti dokumenti: Pakt o građanskim i političkim pravima, i Opcioni protokol i Pakt o socijalnim, ekonomskim i kulturnim pravima
- OUN posebni dokumenti: Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena, Pekinška deklaracija i Platforma delovanja
- Savet Evrope: Evropska konvencija o ljudskim pravima i Protokol uz konvenciju, kao i obavezujuće i instruktivne direktive EU;

b) Ustav Republike Srbije:

- Potvrđeni međunarodni ugovori sastavni su deo pravnog poretka RS, neposredno se primenjuju i moraju biti u skladu sa Ustavom, član 16
- Ljudska i manjinska prava zajamčena Ustavom, neposredna primena, član 18
- Tumačenje ljudskih prava saglasno međunarodnim standardima, član 18
- Garancija ravnopravnosti žena i muškaraca i obaveza države da vodi politiku jednakih mogućnosti, član 15
- Dostignuti nivo prava ne može se smanjivati, član 20;

c) Zakoni:

- Zakon o radu, Sl. glasnik br. 24/05
- Zakon o zapošljavanju i osiguranju za slučaj nezaposlenosti, Sl. glasnik br. 71/03
- Zakon o bezbednosti i zdravlju na radu, Sl. glasnik br. 101/05.

Ana Đurović,

sudija Višeg prekršajnog suda u Beogradu

V. ZAŠTITA SOCIO-EKONOMSKIH PRAVA ŽENA

PREKRŠAJNI ASPEKTI ZABRANE DISKRIMINACIJE U OBLASTI RADA I RODNE RAVNOPRAVNOSTI

“Roditi se kao devojčica u Kabulu i u Oslu, nema isto značenje.“

Amin Maluf

Ustav Republike Francuske iz 1946. godine proklamuje, po prvi put, princip pravne jednakosti između muškaraca i žena u svim oblastima. Šezdeset godina kasnije ovo načelo nije u potpunosti primenjeno. Na primer, u privatnom sektoru, plate žena su, u proseku, 25 % niže od plata muškaraca. Zakon usvojen 24.03.2006. godine ima za cilj da otkloni razlike u plati u narednih pet godina.

Kada je reč o našoj zemlji, treba istaći da su zakoni koji u svojim odredbama sadrže i zabranu diskriminacije, većinom doneti u poslednjih deset godina.

Kako je nekada bilo?

Ako pogledamo Građanski zakonik za kraljevinu Srbiju iz 1844.godine, primetićemo da se u većini odredbi položaj žene vezuje za položaj muškarca.

GRAĐANSKI ZAKONIK ZA KRALJEVINU SRBIJU

(tekst Zakona od 11. marta 1844. godine, sa izmenama i dopunama)

2

U Zakoniku ovom propisani su zakoni građanski kao **postojana pravila radi pravde i pravice, koja se od svakog Srbina prema bratu svome Srbinu u uzajamnim svojim posebnim pravima i dužnostima iziskuje.**

1.

Nikome nije slobodno u svoju kuću primiti muža odbeglu ženu, osim njenih roditelja, srodnika, ili mesne vlasti, pa i ovi dužni su odmah, ili najdalje

drugi dan, javiti za takav slučaj policijskoj vlasti, i ova da i nju i muža joj bez odlaganja uputi nadležnom parohu radi propisnog mirenja i daljeg postupka.

2.

Ovako se ima postupati u svakom, bilo prvom bilo drugom, ili kom mu drago slučaju odbegavanja žene od svog muža.

3.

Konzistorijska presuda, koja bi glasila da se odbegla žena ima vratiti mužu da s njim bračno živi, ima tačno i bez svakog izgovora od odbegle žene izvršena biti, i u slučaju ako ne poslušaju je tome sklanjati i duhovne i mirske vlasti, i to savetovanjem, poučavanjem, pomirivanjem, donde, dokle ona korisnost ovakvog saveta ne uvidi i k bračnom s njime saživljenju ne skloni se. (Uredba od 5. februara 1857, V No 212 Zbornik X strana 11).

109.

Osobito pak muž se smatra kao glava i starešina kuće i rodbine, i po tome njegova je dužnost poglavito kućom i imanjem upravljati, za snabdevanje svoje supruge po mogućstvu starati se, nju od svake napasti braniti i na svakom mestu zastupati.

110.

Supruga pak dužna je muža svoga slušati, naredbe njegove nabljudavati, za njim ići i gde on za dobro nađe, s njime onde živeti; njemu po silama svojim u otpravljanju domaćih poslova, u pribavljanju, a naročito čuvanju imanja pripomagati, i kućevni red i čistotu nabljudavati, i naročito decu namirivati, u čistoti i blagonaraviju sadržavati i čuvati.

(Nasleđivanje)

396.

Deca muška umrloga i njihovi muški potomci dobijaju prvi nasledstvo; oni isključuju sestre, oca i mater i sve pretke njine i njihovo potomstvo ili pobočne srodnike.

397.

Koliko muške dece, na toliko se delova deli imanje roditeljsko, i svako dete muško dobija ravan deo. A ženskoj deci u ovom slučaju pripada uživanje, izdržavanje, snabdevanje i pristojno udomljenje po postojećem običaju.

400.

Ako nema muške dece, no samo bi ženske dece bilo, onda ženska deca nasleduju zaostavše imanje očino sve na ravne česti. Žensko potomstvo deli sa ženskima po pravu predstavljanja.

413.

Žena dakle po smrti muža ostaje kao udovica na uživanju dobara muževljih, i uživa zajedno sa onima, koji su i za života muževlja učestvovali; niti u tome razlike ima, bila ona u prvom ili drugom ili trećem i t. d. braku, i zarodila se ona s njim ili ne zarodila.

Sagledavajući navedene odredbe Srpskog građanskog zakonika, može se zaključiti da su prava žene izvedena iz prava muža, oca, brata.

Neposredno posle Drugog svetskog rata, uglavnom se koristio izraz “prava čoveka“ koji je zamenjen terminom “ljudska prava“ na insistiranje Elenor Ruzvelt (supruga predsednika SAD Frenklina D. Ruzvelta), koja je smatrala da se iz izraza “prava čoveka“ ne vidi dovoljno da se ta prava u jednakoj meri odnose i na žene.

Pojam “ljudska prava“ ima više značenja. Ipak, pod njim se uglavnom podrazumevaju osnovna pravno zaštićena ljudska prava i to kako čoveka uopšte, tako i posebna prava pojedinih kategorija ljudi.¹

Načelo zabrane diskriminacije predstavlja jedno od suštinskih načela pod kojima se uživaju sva ljudska prava i slobode. Ovo načelo, za koje se može slobodno reći da predstavlja srž celokupnog koncepta ljudskih prava, proklamovano je najvažnijim aktima međunarodnog prava poput Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima, koja u članu 2. st. 1 predviđa: „Svakom pripadaju sva prava i slobode proglašene u ovoj Deklaraciji bez ikakvih razlika u pogledu rase, boje, **pola**, jezika, veroispovesti, političkog ili drugog mišljenja, nacionalnog ili društvenog porekla, imovine, rođenja ili drugih okolnosti.”

Slične odredbe sadrže i svi drugi ključni međunarodni instrumenti za zaštitu ljudskih prava poput:

¹ Boris Krivokapić, *Klasifikacija ljudskih prava*, Tara, 2011, 155.

1. Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima;
2. Međunarodnog pakta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima;
3. Evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda;
4. Američke konvencije o ljudskim pravima;
5. Afričke povelje o ljudskim pravima i pravima naroda.²

„Diskriminacija se određuje kao neopravdano pravljenje razlike prema jednom licu ili grupi lica, s obzirom na njihova lična svojstva.”³

Proklamovanje opšteg načela zabrane diskriminacije predstavljalo je važan, ali ne i dovoljan korak, u pravcu ostvarivanja istinske jednakosti polova, zbog čega se donose posebni međunarodnopravni akti, koji se u celini ili najvećim delom bave poboljšanjem položaja žena i postizanjem potpune ravnopravnosti polova:

1. Konvencija o jednakosti nagrađivanja muške i ženske radne snage za rad jednake vrednosti (1951.);
2. Konvencija o političkim pravima žena (1952.);
3. Konvencija o pristanku na zaključenje braka, minimalnim godinama starosti za stupanje u brak i registrovanje brakova (1962.);
4. Deklaracija UN o ukidanju diskriminacije žena;
5. Konvencija o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena (1979), itd.

Kada je reč o pravnom sistemu Republike Srbije, načelo zabrane diskriminacije našlo je svoje mesto u samom Ustavu Srbije od 2006. godine koji u članu 21. proklamuje:

Zabrana diskriminacije

Pred Ustavom i zakonom svi su jednaki.

Svako ima pravo na jednaku zakonsku zaštitu, bez diskriminacije.

Zabranjena je svaka diskriminacija, neposredna ili posredna, po bilo kom osnovu, a naročito po osnovu rase, pola, nacionalne pripadnosti, društvenog porekla, rođenja, veroispovesti, političkog ili drugog uverenja, imovnog stanja, kulture, jezika, starosti i psihičkog ili fizičkog invaliditeta.

Ne smatraju se diskriminacijom posebne mere koje Republika Srbija može uvesti radi postizanja pune ravnopravnosti lica ili grupe lica koja su suštinski u nejednakom položaju sa ostalim građanima.

² Vid. Milan Paunović et al, *Međunarodna ljudska prava*, Beograd, 2010, 61.

³ Milan Paunović et al, *ibidem*, 63.

Zanimljivo je istaći da Ustav Srbije, u članu 202, predviđa mogućnost odstupanja od ljudskih i manjinskih prava zajemčenih Ustavom, u slučaju proglašenja vanrednog ili ratnog stanja. Međutim, čak i u slučaju najvećih opasnosti koje se mogu nadвити nad jednom zemljom, načelo zabrane diskriminacije mora biti poštovano:

Mere odstupanja ne smeju da dovedu do razlikovanja na osnovu rase, pola, jezika, veroispovesti, nacionalne pripadnosti ili društvenog porekla. (član 202. st. 2).

U našoj zemlji, zabrana diskriminacije u oblasti rada i rodne ravnopravnosti propisana je pre svega odredbama sledećih zakona:

1. Zakon o oglašavanju
2. Zakon o zapošljavanju i osiguranju za slučaj nezaposlenosti
3. Zakon o radu
4. Zakon o bezbednosti i zdravlju na radu
5. Zakon o sprečavanju zlostavljanja na radu
6. Zakon o zabrani diskriminacije
7. Zakon o ravnopravnosti polova

Navedeni zakoni zabranjuju diskriminaciju i seksualno uznemiravanje u oblastima koje regulišu i njihove su odredbe u određenim delovima iste ili slične. Tako je npr. zabrana diskriminacije propisana odredbom čl. 7 Zakona o oglašavanju, odredbom čl. 5 Zakona o zapošljavanju i osiguranju za slučaj nezaposlenosti, odredbama čl. 18, 19 i 20 Zakona o radu, odredbama čl. 4, 5 i 6 Zakona o ravnopravnosti polova kao i odredbama Zakona o zabrani diskriminacije kao okvirnog zakona u ovoj oblasti.

Član 21 Zakona o radu propisuje zabranu uznemiravanja i seksualnog uznemiravanja i bliže određuje ove pojmove dok je članom 3 Zakona o sprečavanju zlostavljanja na radu propisano da se odredbe ovog zakona primenjuju se i na slučajeve seksualnog uznemiravanja, u skladu sa zakonom kojim se uređuje rad. Odredba čl. 18 Zakona o ravnopravnosti polova propisuje uznemiravanje, seksualno uznemiravanje i seksualno ucenjivanje kao povredu radne obaveze koja predstavlja osnov za otkaz ugovora o radu, odnosno za izricanje mere prestanka radnog odnosa, kao i osnov za udaljenje zaposlenog sa rada.

Posebno treba istaći da se saglasno odredbama Zakona o zabrani diskriminacije, ne smatra diskriminacijom pravljenje razlike, isključenje ili davanje prvenstva zbog osobenosti određenog posla kod koga lično svojstvo lica predstavlja stvarni i odlučujući uslov obavljanja posla, ako je svrha koja se time želi postići opravdana, kao i preduzimanje mera zaštite prema pojedinim kategori-

jama lica (žene, trudnice, porodilje, roditelji, maloletnici, osobe sa invaliditetom i drugi). Ovakvim radnjama i merama treba da se postigne i faktička ravnopravnost osim formalne koja je proklamovana Ustavom i navedenim zakonima.

Imajući u vidu postojanje značajnog broja kaznenih odredbi i zanemarljiv broj prekršajnih postupaka iz oblasti zabrane diskriminacije, potrebno je ohrabriti nejednake da iniciraju postupke pred državnim organima i ostvare svoja Ustavom zagarantovana prava.

Zoran Pašalić,

v. f. predsednika Višeg prekršajnog suda u Beogradu

VI. PREKRŠAJNI ASPEKT

Sadržaj obuke:

- a) Pojam i oblici diskriminacije po Zakonu o radu i Zakonu o zabrani diskriminacije
- b) Teški oblici diskriminacije po Zakonu o zabrani diskriminacije
- c) Posebni slučajevi diskriminacije
- d) Pojam zlostavljanja i izvršioca zlostavljanja po Zakonu o sprečavanju zlostavljanja na radu
- e) Pokretanje postupka za zaštitu od zlostavljanja kod poslodavca
- f) Sudska zaštita
- g) Privremene mere i njihova efikasnost
- h) Govor mržnje – Zakon o zabrani diskriminacije i Zakon o javnom informisanju
- i) Značaj čl. 6, 12 i 14 Zakona o javnom redu i miru
- j) Seksualno uznemiravanje – Zakon o radu i Zakon o sprečavanju zlostavljanja na radu
- k) Objavljivanje informacija iz privatnog života i ličnih zapisa
- l) Zaštita prava na privatni život odnosno prava na lični zapis.

a) Zakon o radu

Član 18.

Zabranjena je neposredna i posredna diskriminacija lica koja traže zaposlenje, kao i zaposlenih, s obzirom na pol, rođenje, rasu, boju kože, starost, trudnoću, zdravstveno stanje, odnosno invalidnost, nacionalnu pripadnost, veroispovest, bračni status, porodične obaveze, seksualno opredeljenje, političko ili drugo uverenje, socijalno poreklo, imovinsko stanje, članstvo u političkim organizacijama, sindikatima ili neko drugo lično svojstvo.

Član 19.

Neposredna diskriminacija, u smislu ovog zakona, jeste svako postupanje uzrokovano nekim od osnova iz člana 18. ovog zakona kojim se lice koje traži zaposlenje, kao i zaposleni, stavlja u nepovoljniji položaj u odnosu na druga lica u istoj ili sličnoj situaciji.

Posredna diskriminacija, u smislu ovog zakona, postoji kada određena naizgled neutralna odredba, kriterijum ili praksa stavlja ili bi stavila u nepovoljniji položaj u odnosu na druga lica ono lice koje traži zaposlenje, kao i zaposlenog, zbog određenog svojstva, statusa, opredeljenja ili uverenja iz člana 18. ovog zakona.

Član 20.

Diskriminacija iz člana 18. ovog zakona zabranjena je u odnosu na sledeće:

- uslovi za zapošljavanje i izbor kandidata za obavljanje određenog posla;
- uslove rada i sva prava iz radnog odnosa;
- obrazovanje, osposobljavanje i usavršavanje;
- napredovanje na poslu;
- otkaz ugovora o radu.

Odredbe ugovora o radu kojima se utvrđuje diskriminacija po nekom od osnova iz člana 18. ovog zakona ništave su.

Član 21.

Zabranjeno je uznemiravanje i seksualno uznemiravanje.

Uznemiravanje, u smislu ovog zakona, jeste svako neželjeno ponašanje uzrokovano nekim od osnova iz člana 18. ovog zakona koje ima za cilj ili predstavlja povredu dostojanstva lica koje traži zaposlenje, kao i zaposlenog, a koje izaziva strah ili stvara neprijateljsko, ponižavajuće ili uvredljivo okruženje.

Seksualno uznemiravanje, u smislu ovog zakona, jeste svako verbalno, neverbalno ili fizičko ponašanje koje ima za cilj ili predstavlja povredu dostojanstva lica koje traži zaposlenje, kao i zaposlenog u sferi polnog života, a koje izaziva strah ili stvara neprijateljsko, ponižavajuće ili uvredljivo okruženje.

Član 22

Ne smatra se diskriminacijom pravljenje razlike, isključenje ili davanje prvenstva u odnosu na određeni posao kada je priroda posla takva ili se posao obavlja u takvim uslovima da karakteristike povezane s nekim od osnova iz člana 18. ovog zakona predstavljaju stvarni i odlučujući uslov obavljanja posla, a svrha koja se time želi postići je opravdana.

Odredbe zakona, opšteg akta i ugovora o radu koje se odnose na posebnu zaštitu i pomoć određenim kategorijama zaposlenih, a posebno one o zaštiti

invalidnih lica, žena za vreme porodiljskog odsustva i odsustva s rada radi nege deteta, posebne nege deteta, kao i odredbe koje se odnose na posebna prava roditelja, usvojitelja, staratelja i hranitelja – ne smatraju se diskriminacijom.

Član 23.

U slučajevima diskriminacije u smislu odredaba čl. 18 – 21 ovog zakona lice koje traži zaposlenje, kao i zaposleni, može pred nadležnim sudom da pokrene postupak za naknadu štete, u skladu sa zakonom.

b) Zakon o zabrani diskriminacije

Član 2

U ovom zakonu:

- izrazi „diskriminacija“ i „diskriminatorsko postupanje“ označavaju svako neopravdano pravljenje razlike ili nejednako postupanje, odnosno propuštanje (isključivanje, ograničavanje ili davanje prvenstva), u odnosu na lica ili grupe kao i na članove njihovih porodica, ili njima bliska lica, na otvoren ili prikriven način, a koji se zasniva na rasi, boji kože, precima, državljanstvu, nacionalnoj pripadnosti ili etničkom poreklu, jeziku, verskim ili političkim ubeđenjima, polu, rodnom identitetu, seksualnoj orijentaciji, imovnom stanju, rođenju, genetskim osobnostima, zdravstvenom stanju, invaliditetu, bračnom i porodičnom statusu, osuđivanosti, starosnom dobu, izgledu, članstvu u političkim, sindikalnim i drugim organizacijama i drugim stvarnim, odnosno pretpostavljenim ličnim svojstvima (u daljem tekstu: lična svojstva);
- izrazi „lice“ i „svako“ označavaju onog ko boravi na teritoriji Republike Srbije ili na teritoriji pod njenom jurisdikcijom, bez obzira na to da li je državljanin Republike Srbije, neke druge države, ili je lice bez državljanstva, kao i pravno lice koje je registrovano, odnosno obavlja delatnost na teritoriji Republike Srbije;
- izraz „građanin“ označava lice koje je državljanin Republike Srbije;
- izraz „organ javne vlasti“ označava državni organ, organ autonomne pokrajine, organ jedinice lokalne samouprave, javno preduzeće, ustanovu, javnu agenciju i drugu organizaciju kojoj je povereno vršenje javnih ovlašćenja, kao i pravno lice koje osniva ili finansira u celosti, odnosno u pretežnom delu, Republika, autonomna pokrajina ili lokalna samouprava.

Svi pojmovi koji se koriste u ovom zakonu u muškom rodu obuhvataju iste pojmove u ženskom rodu.

c) Opšta zabrana i oblici diskriminacije

Načelo jednakosti

Član 4.

Svi su jednaki i uživaju jednak položaj i jednaku pravnu zaštitu, bez obzira na lična svojstva.

Svako je dužan da poštuje načelo jednakosti, odnosno zabranu diskriminacije.

Oblici diskriminacije

Član 5.

Oblici diskriminacije neposredna su i posredna diskriminacija, kao i povreda načela jednakih prava i obaveza, pozivanje na odgovornost, udruživanje radi vršenja diskriminacije, govor mržnje, uznemiravanje i ponižavajuće postupanje.

Neposredna diskriminacija

Član 6.

Neposredna diskriminacija postoji ako se lice ili grupa lica, zbog njegovog odnosno njihovog ličnog svojstva u istoj ili sličnoj situaciji, bilo kojim aktom, radnjom ili popuštanjem stavljaju ili su stavljeni u nepovoljniji položaj, ili bi mogli biti stavljeni u nepovoljniji položaj.

Posredna diskriminacija

Član 7.

Posredna diskriminacija postoji ako se lice ili grupa lica, zbog njegovog odnosno njihovog ličnog svojstva, stavlja u nepovoljniji položaj aktom, radnjom ili propuštanjem koje je prividno zasnovano na načelu jednakosti i zabrane diskriminacije, osim ako je to opravdano zakonitim ciljem, a sredstva za postizanje tog cilja su primerena i nužna.

Povreda načela jednakih prava i obaveza

Član 8.

Povreda načela jednakih prava i obaveza postoji ako se licu ili grupi lica, zbog njegovog odnosno njihovog ličnog svojstva, neopravdano uskraćuju prava i slobode ili nameću obaveze koje se u istoj ili sličnoj situaciji ne us-

kraćuju ili ne nameću drugom licu ili grupi lica, ako su cilj ili posledica preduzetih mera neopravdani, kao i ako ne postoji srazmera između preduzetih mera i cilja koji se ovim merama ostvaruje.

*Zakon o zabrani diskriminacije
Govor mržnje*

Član 11.

Zabranjeno je izražavanje ideje, informacija i mišljenja kojima se podstiče diskriminacija, mržnja ili nasilje protiv lica ili grupe lica zbog njihovog ličnog svojstva, u javnim glasilima i drugim publikacijama, na skupovima i mestima dostupnim javnosti, ispisivanjem i prikazivanjem poruka ili simbola, i na drugi način.

Pristanak je potreban i za neposredno prenošenje lika ili glasa (putem televizije, radija ili slično).

Informacija i zapisi iz stava 1. ovog člana ne mogu se objaviti ni bez pristanka onoga kome su namenjeni odnosno onoga na koga se odnose, ako bi objavljivanjem bilo povređeno pravo na privatnost ili koje drugo pravo tog lica.

Pristanak dat za jedno objavljivanje, za određeni način objavljivanja, odnosno za objavljivanje u određenom cilju, ne smatra se pristankom za ponovljeno objavljivanje, za objavljivanje na drugi način, odnosno za objavljivanje za druge ciljeve.

Ako je za pristanak za pribavljanje informacije, odnosno za pribavljanje ili uvid u zapis, primljena naknada, smatra se da je dat i pristanak za objavljivanje.

Pristanak drugih lica

Član 44.

Ako je lice iz člana 43. st. 1. i 2. ovog zakona umrlo, pristanak daje bračni drug umrlog, deca od navršene šesnaeste godine života samostalno, roditelj ili braća i sestre, pravno lice čiji je umrli bio učesnik (organ, član, zaposleni) kada se informacija odnosno zapis tiče njegovog učešća u tom pravnom licu, odnosno lice koje je za to odredio umrli.

Prestankom pravnog lica ne prestaje pravo učesnika pravnog lica kojeg se lično tiče informacija, odnosno zapis.

Smatra se da je pristanak dat čim ga je dalo neko od lica iz stava 1. ovog člana, bez obzira na to da li su druga lica odbila da ga daju.

Kada nije potreban pristanak za objavljivanje?

Član 45.

Izuzetno, od člana 43. ovog zakona, informacija iz privatnog života, odnosno lični zapis, može se objaviti bez pristanka lica na koje se odnosi u sledećim slučajevima:

- ako je to lice informaciju, odnosno zapis, namenilo javnosti;
- ako se informacija, odnosno zapis, odnosi na ličnost, pojavu ili događaj od interesa za javnost, naročito ako se odnosi na nosioca državne ili političke funkcije, a objavljivanje je važno s obzirom na činjenicu da lice obavlja tu funkciju;
- ako je lice svojim ponašanjem dalo povoda za objavljivanje informacije, odnosno zapisa;
- ako je informacija saopštena, odnosno zapis načinjen u javnoj skupštinskoj raspravi ili u javnoj raspravi u nekom skupštinskom telu;
- ako je objavljivanje u interesu pravosuđa, bezbednosti zemlje ili javne bezbednosti;
- ako se lice nije protivilo pribavljanju informacije, odnosno pravljenju zapisa, iako je znalo da se to čini radi objavljivanja;
- ako je objavljivanje u interesu nauke ili obrazovanja;
- ako je objavljivanje potrebno radi upozorenja na opasnost (sprečavanje zarazne bolesti, pronalaženje nestalog lica, prevare i slično);
- ako se zapis odnosi na mnoštvo likova ili glasova (navijača, koncertne publike, demonstranata).

Ko prosjačenjem ili skitničarenjem, ili nepristojnim, drskim i bezobraznim ponašanjem ugrožava spokojstvo građana ili remeti javni red i mir – kazniće se novčanom kaznom do 20.000 dinara, ili kaznom zatvora do 30 dana.

Ko organizuje prosjačenje ili ko se zatekne da prosjači u grupi – kazniće se novčanom kaznom do 30.000 dinara, ili kaznom zatvora do 60 dana.

Član 14.

Ko se odaje prostituciji ili ko ustupa prostorije radi prostitucije – kazniće se kaznom zatvora do 30 dana.

Ko maloletnom licu ustupa prostorije radi prostitucije – kazniće se zatvorom do 60 dana.

VII. ZLOSTAVLJANJE NA RADU - MOBBING

Mobing, uznemiravanje, šikaniranje na poslu predstavlja specifičan oblik ponašanja i neprijateljsku i neetičku komunikaciju na **radnom mestu**. Mobing podrazumeva ponašanje u uslovima rada u slučaju kada jedna osoba ili grupa osoba **psihički zlostavlja** i ponižava drugu osobu, sa ciljem ugrožavanja njenog dostojanstva, ugleda, časti, ličnog i profesionalnog integriteta, zdravlja, radno pravnog položaja. Posledica ovakvog ponašanja se ispoljava u stvaranju stanja nepodnošljivosti čiji su oblici izražavanja:

- strah ili stvaranje neprijateljskog, ponižavajućeg ili uvredljivog okruženja;
- pogoršavanje uslova rada;
- dovođenje do toga da se osoba-zaposleni izoluje ili navede da na sopstvenu inicijativu otkáže ugovor o radu ili drugi ugovor - eliminacija sa radnog mesta.

Žrtva mobinga, zlostavljanja na radu, može postati svaka zaposlena osoba, bez obzira na pol, godine, rasu, stepen obrazovanja ili profesionalnu poziciju. Zlostavljana osoba je bespomoćna i najčešće nemoćna da se odbrani. Za prepoznavanje zlostavljanja na radu mora se koristiti više elemenata među kojima su neki uvek isti i to:

- Lični elementi, zaposleni ili grupa zaposlenih kao objekat napada i kao izvršilac;
- Mesto zlostavljanja, sa stanovišta povezanosti zlostavljanja sa radom.

Zlostavljanje na radu, mobing, predstavlja dinamičan proces koji se sastoji od različitih tipova ponašanja tokom vremena, najmanje jednom nedeljno, tokom najmanje šest meseci.

Pretpostavlja se da je ovakav oblik ponašanja, kao oblik šikaniranja, postojao kroz vekove u istoriji ljudskog privređivanja, ali je ovu pojavu prvi uočio i formulisao švedski psihoterapeut nemačkog porekla prof. dr Hajnc Lojman

osamdesetih godina 20. veka. Naziv mobing je nastao od engleskog glagola 'to mob' što znači 'nasrnuti u masi' odnosno od imenice 'mob' koja znači rulja, gomila, bagra, masa. Reč mobing Lojman je preuzeo iz etiologije Konarda Lorenca koji je ovim nazivom opisao ponašanje nekih vrsta životinja, gde grupa manjih jedinki organizovano napada i isteruje iz zajednice, a ponekad dovodi i do smrti, veću jedinku.

Postoji više oblika mobinga:

- **Vertikalni mobing** nastaje kada pretpostavljeni zlostavlja jednog podređenog radnika;
- **Horizontalni mobing** nastaje kada se zlostavljanje zaposlenog vrši na hijerarhijski istim ili sličnim poslovima;
- **Strateški mobing** nastaje kada se zlostavljanje zaposlenog vrši organizovano od strane upravljača;
- **Emotivni mobing** nastaje u slučaju kada zlostavljanje koje se vrši, ima svoj uzrok u ljubomori, ljutnji, zavisti, ličnoj netrpeljivosti.

Mobing je veoma rasprostranjena pojava, proučavana najčešće na radnom mestu, i posledice istog se odražavaju na socijalno okruženje, radnu sredinu i pojedinca, zbog čega se ova pojava analizira sa više aspekata, medicinskog, pravnog, sociološkog, psihijatrijsko-forenzičkog, u nameri da se upozori na značaj ovog problema, da se nauči da se prepoznaje kao pojava. Odredbom člana 25.st.1 Ustava RS je propisano da su fizički i psihički integritet nepovredivi. Ovo je ljudsko pravo koje jedno fizičko lice uživa u celini svojih međusobnih odnosa, kao i u uslovima rada kroz zaštitu od psihičkog i fizičkog zlostavljanja. Takodje, odredbe Preambule Ustava Međunarodne organizacije rada govore o humanitarnim uslovima rada. U vezi sa tim i radi ostvarivanja dostojanstva, pristojnosti, dobre komunikacije i tolerancije na radu, u našoj zemlji je dana 28.05.2010. godine donet Zakon o sprečavanju zlostavljanja na radu koji je počeo da se primenjuje istekom 90 dana od dana njegovog objavljivanja, dakle od 4.09.2010. godine.

Ljiljana Milutinović,

viši savetnik u Sektoru za rodnu ravnopravnost
Ministarstva rada i socijalne politike

VIII. SPREČAVANJE ZLOSTAVLJANJA NA RADU

Normativni okvir:

Zakon o sprečavanju zlostavljanja na radu stupio je na snagu 5. juna 2010. godine, a primenjuje se od 4. septembra 2010. godine. Objekat zaštite je dostojanstvo, ugled, lični i profesionalni integritet, zdravlje, položaj zaposlenog ili grupe zaposlenih, a kao posledica ugrožavanja neke od ovih vrednosti, strah ili stvaranje neprijateljskog, ponižavajućeg ili uvredljivog okruženja, pogoršanja uslova rada ili dovođenje do izolacije zaposlenog, kao i ponašanje kojim se zaposleni navodi da otkáže ugovor o radu ili drugi ugovor.

Međunarodni okvir:

- a) Univerzalna deklaracija o pravima čoveka: članom 1 propisuje da se sva ljudska bića rađaju slobodna i jednaka u dostojanstvu i pravima (1948 GSUN)
- b) Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima članom 2 zabranjuje diskriminaciju (Sl. list 7/71)
- c) Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda članom 14. zabranjuje diskriminaciju (Sl. list SRJ – *međ. ugovori* 9/03)
- d) Zakon o potvrđivanju Revidirane evropske socijalne povelje članom 26 propisuje pravo na dostojanstvo na radu (Sl. Glasnik 42/09)
- e) Unutrašnje zakonodavstvo:
- f) Ustav Republike Srbije članom 25 stav 1 propisuje da su fizički i psihički integritet nepovredivi (Sl. glasnik 98/06)
- g) Zakon o radu članovima od 18 do 21 propisuje zabranu svakog oblika diskriminacije (Sl. glasnik 24/05 i 61/05)
- h) Zakon o sprečavanju zlostavljanja na radu kojim je određena zabrana svakog vida zlostavljanja (Sl. glasnik 36/2010)

Sadržaj obuke:

Pojam zlostavljanja: član 6 stav 1 Zakona uređuje da je to svako aktivno ili pasivno ponašanje prema zaposlenom ili grupi zaposlenih od strane poslodavca koje se ponavlja, a koje za cilj ima ili predstavlja povredu dostojanstva, ugleda, ličnog i profesionalnog integriteta, zdravlja, položaja zaposlenog, te koje izaziva strah ili stvara neprijateljsko, ponižavajuće ili uvredljivo okruženje, pogoršava uslove rada ili dovodi do toga da se zaposleni izoluje ili navede da na sopstvenu inicijativu raskine radni odnos ili otkaže ugovor o radu ili drugi ugovor.

Posledična radnja: aktivno i pasivno delovanje; zaštitni objekat; vrsta mobinga (horizontalni, vertikalni, strateški, emotivni), subjekti radnje (poslodavac, zaposleni, odgovorno lice).

Obaveze i odgovornost poslodavca: preventivna zaštita, odgovornost za radnje zlostavljanja odgovornog lica i zaposlenog, propuštanje dužnog nadzora nad radom zaposlenog, nepažnja u njihovom izboru.

Postupak zaštite kod poslodavca: posredovanje (zahtev, u roku od šest meseci od povrede, podnosi zaposleni, predstavnik sindikata, lice nadležno za bezbednost i zdravlje na radu), interna zaštita u roku od osam do 30 dana uz posrednika može biti završena sporazumom – interna zaštita preduslov je sudske zaštite.

Sudska zaštita: Podnošenjem tužbe sudu, tužen je poslodavac. U pitanju je radni spor, s primenom odredbi Zakona o parničnom postupku (Glava 29, „Postupak u parnicama iz radnih odnosa”). Interna zaštita nije neophodna pretpostavka za sudsku zaštitu ako se za zlostavljanje tereti odgovorno lice u pravnom licu ili poslodavac sa svojstvom fizičkog lica.

Rokovi za tužbu: šest meseci od učinjenog zlostavljanja, 15 dana od odluke kojom zaposleni nije zadovoljan, 90 dana od saznanja za povredu prava – prekluzija.

Tužbeni zahtev određen članom 30 Zakona: utvrđenje da je pretrpljeno zlostavljanje; zabrana vršenja zlostavljanja, daljeg ili ponavljanja; uklanjanje posledica izvršenjem radnje; naknada materijalne i nematerijalne štete; objavljivanje presude donete povodom tužbe.

U presudama P I 194/10, P I 1321/08, P I 729/10, P I 2619/10 Osnovnog suda u Novom Sadu, sve tužbe u osnovi imaju povredu prava na dostojanstvo na radu. U nekima je naveden pravni osnov, u nekima nije, s obzirom na primenu odredbi Zakona o sprečavanju zlostavljanja na radu (videti izlaganje Lidije Đukić, sudije Vrhovnog kasacionog suda, Zbornik radova sa savetovanja s međunarodnim učešćem, 2010. god).

ANEKS I PRIMERI ZA PREKRŠAJNI ASPEKT

1. PRIMER

REPUBLIKA SRBIJA
MINISTARSTVO UNUTRAŠNJIH POSLOVA –
DIREKCIJA POLICIJE
POLICIJSKA UPRAVA ZA GRAD BEOGRAD
POLICIJSKA STANICA ZEMUN
Datum podnošenja zahteva
UPISNI BROJ

PREKRŠAJNOM SUDU U BEOGRADU
Na osnovu člana 154 Zakona o prekršajima
(Službeni glasnik RS, br. 101/05, 116/08, 111/09) podnosi

ZAHTEV ZA POKRETANJE PREKRŠAJNOG POSTUPKA PROTIV

01. Petrović (Jovan) Petar
(Prezime – ime roditelja – ime – naziv pravnog lica) (JMBG – mat. broj
pravnog lica)
(Pol) muško
(Državljanstvo – lažno prezime i ime – nadimak)
(Datum rođenja – republika – pokrajina ili država rođenja – opština rođe-
nja – mesto rođenja)
3. januar 1958. godine, Hrvatska, Slunj, Ruševica
bez stalnog prebivališta
(Opština – država prebivališta – mesto – ulica i broj – sedište pravnog lica
i adresa)
/
(Stručna sprema – zanimanje – funkcija odgovornog lica)
/
(Naziv RO gde je lice zaposleno) (Sedište i adresa)

ZBOG PREKRŠAJA IZ:
čl. 12 st. 1 tač. Zakon o javnom redu i miru

ČINJENIČNI OPIS PREKRŠAJA

Dana 2. septembra 2010. godine oko 14.10 časova u Zemunu, u ulici Bačka kod broja 12 a, od strane policijskih službenika zatečen je i kontrolisan prijavljeni Petrović Petar, koji se odao skitničarenju i besposličanju remeteći tako javni red i mir jer je bez uredno prijavljenog prebivališta, boravišta i adrese stana, kao i bez materijalnih sredstava za život, ne nalazi se u radnom odnosu, već luta od mesta do mesta jer je kao izbeglo lice došao sa teritorije Republike Hrvatske pre više od 15 godina, a sve je vreme boravio na više različitih lokacija, gde se odazvao skitničarenju i besposličanju, čime je učinio prekršaj iz člana 12 stav 1 Zakona o javnom redu i miru.

Predlažemo da se saslušaju policijski službenici PS Zemun Marko Marković i Cvetković Cvetko.

PRILOG: prekršajna prijava, pisana izjava Petrović Petra, rešenje o zadržavanju lica

.....

KOMANDIR POLICIJSKE STANICE

.....

policijski savetnik

.....

.....

2. PRIMER

MINISTARSTVO UNUTRAŠNJIH POSLOVA REPUBLIKE SRBIJE
PS ZEMUN
DATUM PODNOŠENJA ZAHTEVA

UPISNI BROJ

PREKRŠAJNOM SUDU BEOGRAD
Na osnovu člana 154. Zakona o prekršajima
(službeni glasnik RS, broj 101/05, 116/08, 111/09), podnosi

ZAHTEV

ZA POKRETANJE PREKRŠAJNOG POSTUPKA PROTIV

01. PETROVIĆ (MOMČILO) PETAR SA MAT. BR. 1609967810359
POL MUŠKI
DRŽAVLJANSTVO REPUBLIKA SRBIJA
ROĐENJE – 16. septembar 1968. SRBIJA /SAVSKI VENAC/ BEOGRAD
PREBIVALIŠTE – ZEMUN /BEOGRAD/ GOCE DELČEVA 002
ZAPOSLENOST – NEPOZNATO NEZAPOSLEN
ZBOG PREKRŠAJA IZ
ČLANA 6 STAV 3 TAČKA PROPISA – ZAKON O JAVNOM REDU I MIRU

ČINJENIČNI OPIS PREKRŠAJA

DANA 09. 07. 2010. GODINE OKO 16,00 ČASOVA U ZEMUNU, U ULICI GOCE DELČEVA BROJ 2, U STANU BROJ 7, PRIJAVLJENI PETROVIĆ PETAR JE REMETIO JAVNI RED I MIR TAKO ŠTO JE VRŠIO NASILJE NAD SVOJOM SUPRUGOM PETROVIĆ MARINOM SA TRENUTNIM PREBIVALIŠTEM U SELU JAZAK, ULICA FRUŠKOGORSKA BROJ 108, OPŠTINA IRIG, (PRIJAVLJENA JE U ZEMUNU, U

ULICI GOCE DELČEVA BROJ 3), SA KOJOM JE VEĆ DUŽE VREME U NARUŠENIM PORODIČNIM ODNOSIMA.

U NAVEDENO VREME KADA JE MARINA DOŠLA U STAN SA NAMEROM DA POVEDE SA SOBOM NJIHOVU ĆERKU KRISTINU ROĐENU 2000. GODINE PRIJAVLJENI JOJ SE OBRATIO POVIŠENIM TONOM: „NAJEBAĆU TI SE MAJKE, KOGA ĆEŠ TI DA VODIŠ KUR-VETINO JEDNA, UBIĆU TE“ A ZATIM JE UDARIO ZATVORENOM ŠAKOM U PREDELU LEVE STRANE LICA I POKUŠAO JE ZADAVITI, NAKON ČEGA SE ISTA ISTRGLA I POBEGLA IZ STANA.

PRILOG: PRIJAVA, IZVEŠTAJ LEKARA NA IME Đ. Lj.
IČ

PODNOŠILAC ZAHTEVA

.....

3. PRIMER

MINISTARSTVO UNUTRAŠNJIH POSLOVA REPUBLIKE SRBIJE
PS PALILULA
DATUM PODNOŠENJA ZAHTEVA .

UPISNI BROJ

PREKRŠAJNOM SUDU BEOGRAD
Na osnovu člana 154. Zakona o prekršajima
(Službeni glasnik RS broj 101/05, 116/08, 111/09), podnosi

ZAHTEV
ZA POKRETANJE PREKRŠAJNOG POSTUPKA PROTIV

01. PETROVIĆ (LjUBIŠA) PETAR SA MAT.BR. 2510964710142 POL
MUŠKI
DRŽAVLJANSTVO SRJ
ROĐENJE – 25. 10. 64. SRBIJA / SAVSKI VENAC/ BEOGRAD
PREBIVALIŠTE – PALILULA/ BORČA/ KOSTE MANOJLOVIĆA
013 ST. 006
ZAPOSLENOST – SREDNJA SPREMA – METALOSTRUGAR NA
NEODREĐENO VREME
ZBOG PREKRŠAJA IZ
ČLANA 12 STAV 1 TAČKA PROPISA – ZAKON O JAVNOM REDU
I MIRU
ČLANA 6 STAV 3 TAČKA PROPISA – ZAKON O JAVNOM REDU I
MIRU

ČINJENIČNI OPIS PREKRŠAJA

DANA 23. 07. 2010 GODINE, OKO 20,00 SATI, U BEOGRADU, U
BORČI, UL. KOSTE MANOJLOVIĆA BR. 15, PRIJAVLJENI JE POČINIO
PREKRŠAJ NA TAJ NAČIN ŠTO JE UPUĆIVAO UVREDE KOMŠINICI

U PRIZEMLJU JOVANOVIĆ JOVANKE, REČIMA: „DOKLE ĆETE ME UZNEMIRAVATI, MAMU VAM JEBEM“, POTOM JE PRIJAVLJENI RUKAMA UDARIO U PROZORSKO STAKLO, KOJE SE OD SILINE POLOMILO, NAKON TOGA IZ STANA JE IZAŠLA JOVANOVIĆ MARIJA, TADA JE PRIJAVLJENI FIZIČKI NAPAIO ISTU, TAKO ŠTO JOJ JE ZADAU UDARAC NOGOM U PREDELU BUTINE.

PREDLOG: UVID U PRIJAVU.

PRILOG: PRIJAVA I IZVEŠTAJ IZ PE.

PODNOŠILAC ZAHTEVA

.....

4.PRIMER

MINISTARSTVO UNUTRAŠNJIH POSLOVA REPUBLIKE SRBIJE
UPRAVA POLICIJE SUP-A U BEOGRADU
DATUM PODNOŠENJA ZAHTEVA .

UPISNI BROJ

PREKRŠAJNOM SUDU BEOGRAD

Na osnovu člana 154. Zakona o prekršajima
(Službeni glasnik RS broj 101/05, 116/08, 111/09), podnosi

ZAHTEV

ZA POKRETANJE PREKRŠAJNOG POSTUPKA PROTIV

01. JOVANOVIĆ (ŽIVOJIN) JOVANKA SA MAT. BR.
1601974715372 POL ŽENSKI
DRŽAVLJANSTVO REPUBLIKA SRBIJA
ROĐENJE – 16. 01. 74. SRBIJA / SAVSKI VENAC/ BEOGRAD
PREBIVALIŠTE – VOŽDOVAC/ BEOGRAD/ VORONJEŠKA 017
ZAPOSLENOST – DOMAĆICA NEZAPOSLENA
ZBOG PREKRŠAJA IZ
ČLANA 14 STAV 1 TAČKA PROPISA – ZAKON O JAVNOM REDU
I MIRU
ČLANA 25 STAV 1 TAČKA 1 PROPISA – ZAKON O PREBIVALIŠ-
TU I BORAVIŠTU GRAĐANA

ČINJENIČNI OPIS PREKRŠAJA

PRIJAVLJENA JOVANOVIĆ JOVANKA SE ODAJE PROSTITUCIJI OKO 2 GODINE I TO U BEOGRADU, NA AUTO PUTU BEOGRAD-NOVI SAD, KOD TZV. „MACEOVOG MOSTA“ - „RADI“ TAKO ŠTOI STOJI PORED AUTO PUTA I MUPŠKARCIMA KOJI SE ZAUSTAVE SVOJIM VOZILIMA NUDI USLUGE ORALNOG SEKSA PO OCENI OD 1.500,00 DINARA. NAKON DOGOVORA PRIJAVLJENA ODLAZI SA

KLIJENTOM NA OBLIŽNJI PARKING PORED AUTO PUTA GDE U KOLIMA KLIJENTA PRUŽA DOGOVORENE SEKSUALNE USLUGE.

DANA 03. 08. 2010. GODINE OKO 22,00 ČASOVA PRIJAVLJENA JE OD STRANE POLICIJSKIH SLUŽBENIKA ODELJENJA ZA JRM ZATEČENA NA AUTO PUTU BEOGRAD – NOVI SAD KOD TZV. „MANCEVOG MOSTA“ U VOZILU PETRA PETROVIĆA IZ MILVAUKEE, SAD, UL. OKLAHOMA AVENIJA 6415 SA KOJIM JE PRETHODNO DOGOVORILA PRUŽANJE USLUGA ORALNOG SEKSA PO CENI OD 1.000,00 DINARA NAKON ČEGA JE DOVEDENA U SLUŽBENE PROSTORIJE PU ZA GRAD BEOGRAD.

PREMA SOPSTVENOJ IZJAVI PRIJAVLJENE NA NAVEDENO MESTO JE DOŠLA KAKO BI SE ODAVALA PROSTITUCIJI I DO DOLASKA POLICIJE NIJE IMALA NI JEDNOG KLIJENTA. PREMA SOPSTVENOJ IZJAVI POSLEDNJEG KLIJENTA, NJOJ NEPOZNATOG MUŠKARCA IMALA JE PRE OKO MESEC DANA, KOME JE PRUŽALA USLUGU ORALNOG SEKSA I ZA ISTU MU NAPLATILA IZNOS OD 1.500,00 DINARA.

DANA 03. 08. 2010. GODINE, U SLUŽBENIM PROSTORIJAMA ZA GRAD BEOGRAD, OBAVLJEN JE RAZGOVOR SA PETROM PETROVIĆEM IZ MIVLAUKEE, SAD, UL. OKLAHOMA AVENIJA 64, KOJOM PRILIKOM JE ISTI IZJAVIO DA SE SA PRIJAVLJENOM JOVANOVIĆ JOVANKOM DOGOVORIO DA MU PRUŽI USLUGU ORALNOG SEKSA PO CENI OD 1.000,00 DINARA, O ČEMU JE SAČINJENO SLUŽBENA BELEŠKA O OBAVEŠTENJU PRIMLJENOM OD GRAĐANA KOJA SE DOSTAVLJA UZ ZAHTEV ZA POKRETANJE PREKRŠAJNOG POSTUPKA.

OVAKVOM SVOJOM RADNJOM ODAVANJE PROSTITUCIJE, PRIJAVLJENA JOVANOVIĆ JOVANKA JE IZVRŠILA PREKRŠAJ IZ ČL. 14 STAV 1 ZAKONA O JRM RS.

UVIDOM U LIČNU KARTU PRIJAVLJENE JOVANOVIĆ JOVANKE, REG.BR. M 305998, IZDATU DANA 26. 05. 2010. GODINE OD STRANE PU ZA GRAD BEOGRAD I PROVEROM KROZ JIS MUPA RS UTVRĐENO JE DA ISTA IMA PRIJAVLJENO PREBIVALIŠTE U BEOGRADU, U UL. VORONJEŠKA BR. 17 A PREMA SOPSTVENOJ IZJAVI, NEPRIJAVLJENO ŽIVI U BEOGRADU, UL. BRAČKA BR. 30.

OVAKVOM SVOJOM RADNJOM, NEPRIJAVLJIVANJEM PREBIVALIŠTA ILI BORAVIŠTA, PRIJAVLJENA JOVANOVIĆ JOVANKA JE IZVRŠILA PREKRŠAJ IZ ČL. 25 STAV 1 TAČKA 1 ZAKONA O PREBIVALIŠTU ILI BORAVIŠTU GRAĐANA RS.

SVEDOCI:

PETRA PETROVIĆA IZ MILVAUKEE, SAD, UL. OKLAHOMA
AVENIJA 64

MARKOVIĆ MARKA I CVETKOVIĆ CVETKA, POLICIJSKI SLUŽ-
BENICI ODELJENJA ZA JRM, UPRAVE POLICIJE.

PRILOZI: - SLUŽBENA BELEŠKA O OBAVEŠTENJU PRIMLJENOM
OD M. M,

- IZJAVA PRIJAVLJENE JOVANOVIĆ JOVANKE,
- IZVEŠTAJ IZ PE ZA PRIJAVLJENU.

PODNOŠILAC ZAHTEVA

.....
NAČELNIK UPRAVE

.....
glavni policijski savetnik

.....

5.PRIMER

MINISTARSTVO UNUTRAŠNJIH POSLOVA REPUBLIKE SRBIJE
UPRAVA POLICIJE SUP-A U BEOGRADU
DATUM PODNOŠENJA ZAHTEVA

UPISNI BROJ

PREKRŠAJNOM SUDU BEOGRAD
NA OSNOVU ČLANA 154. Zakona o prekršajima
(Službeni glasnik RS broj 101/05, 116/08, 111/09), podnosi

ZAHTEV
ZA POKRETANJE PREKRŠAJNOG POSTUPKA PROTIV

01. JOVANOVIĆ (JOVAN) JOVANKA SA MAT.BR. 0505971715038
POL ŽENSKI

DRŽAVLJANSTVO REPUBLIKA SRBIJA

ROĐENJE – 06. 05. 71. SRBIJA / NOVI BEOGRAD/ BEOGRAD

PREBIVALIŠTE – NOVI BEOGRAD / BEOGRAD / BULEVAR ZO-
RANA ĐINĐIĆA 162

ZAPOSLENOST – DOMAĆICA NEZAPOSLENA

ZBOG PREKRŠAJA IZ

ČLANA 14 STAV 1 TAČKA PROPISA – ZAKON O JAVNOM REDU
I MIRU

ČLANA 25 STAV 1 TAČKA 1 PROPISA – ZAKON O PREBIVALIŠ-
TU I BORAVIŠTU GRAĐANA

ČINJENIČNI OPIS PREKRŠAJA

PRIJAVLJENA JOVANOVIĆ JOVANKA SE ODAJE PROSTITUCIJI
OKO 5 GODINE I TO U BEOGRADU, NA AUTO PUTU BEOGRAD-
ZAGREB, KOD MEGA MARKET „RODIĆ“, „RADI“ TAKO ŠTO STOJI
PORED AUTO PUTA I MUŠKARCIMA KOJI SE ZAUSTAVE SVOJIM
VOZILIMA NUDI SEKSUALNE USLUGE I TO USLUGU ORALNOG

SEKSA PO CENI OD 1.500,00 DINARA I USLUGU KLASIČNOG SEKSA PO CENI OD 2.500,00 DINARA. NAKON DOGOVORA PRIJAVLJENA ODLAZI S KLIJENTOM NA OBLIŽNJI PARKING PORED AUTO PUTA, GDE U KOLIMA KLIJENTA PRUŽA DOGOVORENE SEKSUALNE USLUGE.

DANA 13. 08. 2010. GODINE, OKO 23,20 ČASOVA PRIJAVLJENA JE OD STRANE POLICIJSKIH SLUŽBENIKA ODELJENJA ZA JRM ZATEČENA NA AUTO PUTU BEOGRAD – ZAGREB KOD MEGA MARKETA „RODIĆ“, U VOZILU PETRA PETROVIĆA IZ BEOGRADA, UL. MILICE ŠUVAKOVIĆ SA KOJIM JE PRETHODNO DOGOVORILA PRUŽANJE USLUGE KLASIČNOG SEKSA PO CENI OD 2.500,00 DINARA, NAKON ČEGA JE DOVEDENA U SLUŽBENE PROSTORIJE PU ZA GRAD BEOGRAD.

PREMA SOPSTVENOJ IZJAVI PRIJAVLJENE NA NAVEDENO MESTO JE DOŠLA KAKO BI SE ODAVALA PROSTITUCIJI I DO DOLASKA POLICIJE NIJE IMALA NI JEDNOG KLIJENTA. PREMA SOPSTVENOJ IZJAVI, POSLEDNJEG KLIJENTA, NJOJ NEPOZNATOG MUŠKARCA IMALA JE DDANA 10. 08. 2010. GODINE, KOME JE PRUŽALA USLUGU ORALNOG SEKSA I ZA ISTU MU NAPLATILA IZNOS OD 1.500,00 DINARA.

DANA 13. 08. 2010. GODINE, U SLUŽBENIM PROSTORIJAMA PU ZA GRAD BEOGRAD, OBAVLJEN JE RAZGOVOR SA PETROM PETROVIĆEM IZ BEOGRADA, UL. MILICE ŠUVAKOVIĆ , KOJOM PRLIKOM JE ISTI IZJAVIO DA SE SA PRIJAVLJENOM JOVANOVIĆ JOVANKOM DOGOVORIO DA MU PRUŽI USLUGU KLASIČNOG SEKSA PO CENI OD 2.500,00 DINARA, O ČEMU JE SAČINJENA SLUŽBENA BELEŠKA O OBAVEŠTENJU PRIMLJENOM OD GRAĐANA KOJA SE DOSTAVLJA UZ ZAHTEV ZA POKRETANJE PREKRŠAJNOG POSTUPKA.

OVAKVOM SVOJOM RADNJOM, ODAVANJE PROSTITUCIJE, PRIJAVLJENA JOVANOVIĆ JOVANKA JE IZVRŠILA PREKRŠAJ IZ ČL. 14 STAV 1 ZAKONA O JRM RS.

UVIDOM U LIČNU KARTU PRIJAVLJENE STEVANOVIĆ NATAŠE, REG.BR. F 403148, IZDATU DANA 18. 06 2008. GODINE OD STRANE PU ZA GRAD BEOGRAD I PROVEROM KROZ JIS MUPA RS UTVRĐENO JE DA ISTA IMA PRIJAVLJENO PREBIVALIŠTE U BEOGRADU, U BUL. ZORANA ĐINĐIĆA BR.3 , A PREMA SOPSTVENOJ IZJAVI, NEPRIJAVLJENO ŽIVI U BEOGRADU, U UL. AUTO PUT ZA ZAGREB BR. 32.

OVAKVOM SVOJOM RADNjOM, NEPRIJAVLjIVANjEM PREBIVALIŠTA ILI BORAVIŠTA, PRIJAVLjENA JOVANOVIĆ JOPVANKA JE IZVRŠILA PREKRŠAJ IZ ČL. 25 STAV 1 TAČKA 1 ZAKONA O PREBIVALIŠTU ILI BORAVIŠTU GRAĐANA RS.

SVEDOCI:

PETAR PETROVIĆ IZ BEOGRADA, UL. MILICE ŠUVAKOVIĆ BR.

6,

MARKOVIĆ MARKO I CVETKOVIĆ CVETKO, POLICIJSKI SLUŽBENICI ODELjENjA

ZA JRM, UPRAVE POLICIJE.

PRILOZI:

- SLUŽBENA BELEŠKA O OBAVEŠTENjU PRIMLjENOM OD M.M,
- IZJAVA PRIJAVLjENE JOVANOVIĆ JOVANKE,
- IZVEŠTAJ IZ PE ZA PRIJAVLjENU.

PODNOŠILAC ZAHTEVA

.....

NAČELNIK UPRAVE

.....

glavni policijski savetnik

.....

6.PRIMER

REPUBLIKA SRBIJA
MINISTARSTVO RADA
I SOCIJALNE POLITIKE

Inspektorat za rad
Odeljenje inspekcije rada
u gradu Beogradu

Broj:

Datum:

Novi Beograd

Ul. Omladinskih brigada broj 1

PREKRŠAJNI SUD U BEOGRADU

BEOGRAD

ul. Timočka br. 14

Na osnovu čl. 154 i 156 Zakona o prekršajima („Sl. Glasnik SRS“ br. 101/05), čl. 93 Zakona o državnoj upravi („Sl. glasnik RS“ br. 79/05), čl. 26 Zakona o državnoj upravi („Sl. Glasnik RS“ br. 20/92, 6/93, 48/93, 53/93, 48/94 i 49/99) i čl. 270 Zakona o radu („Sl. glasnik RS“ br. 24/05 i 61/05) podnosim

ZAHTEV

za pokretanje prekršajnog postupka, protiv:

Jovanović (Mirko) Jovanke, rođ. 11. 12. 1982. godine u Beogradu, Savski venac, sa prebivalištem u Beogradu, Savska br. 34/2, JMBG 1112981715141, osnivača Samostalne zanatske Jovanović Jovanka PR Beograd, sa sedištem u Beogradu, Sarajevska broj 44,

ZATO

– što sa Petrović Ninom iz Beograda nije zaključila ugovor o radu niti drugi ugovor o radnom angažovanju pre stupanja na rad a angažovala je na poslovima čišćenja frizerskog salona i pranja kose od februara 2010. godine, koju je inspektor rada zatekao na radu dana 02. 09. 2010. godine prilikom vršenja inspeksijskog nadzora, što su potvrdile svojim izjavama datim na zapisnik Petrović Nina i Jovanović Jovanka, a što je bila u obavezi shodno čl. 33. i čl. 197-202. Zakona o radu, čime je učinila prekršaj kažnjiv po odredbi čl. 273. st. 1. tačka 2. a u vezi sa stavom 2. Zakona o radu.

Dokaz: Zapisnik inspektora rada od 02. i 07. 09. 2010. godine.

Na osnovu izloženog

P r e d l a ž e m

Da Prekršajni sud u Beogradu protiv preduzetnika pokrene prekršajni postupak, oglasi ga odgovornim i kazni po zakonu za učinjeni prekršaj, a o ishodu postupka obavesti inspektora rada.

Prilog:

INSPEKTOR RADA

1. Zapisnik inspektora rada od 02. i 07. 09. 2010. godine

7.PRIMER

Republika Srbija
MINISTARSTVO RADA
I SOCIJALNE POLITIKE
Inspektorat za rad
I Odeljenje inspekcije rada
u gradu Beogradu
Broj:
Datum:
NOVI BEOGRAD
Ul. Omladinskih brigada broj 1

PREKRŠAJNI SUD U BEOGRADU
B E O G R A D
ul. Timočka br. 14

Na osnovu čl. 154 i 156 Zakona o prekršajima (Službeni glasnik RS br. 101/2005), člana 26. u vezi čl. 93 Zakona o državnoj upravi (Službeni glasnik RS br. 79/05), čl. 26 Zakona o državnoj upravi (Službeni glasnik RS br. 20/92, 6/93i 48/93 i 79/95) i čl. 270 Zakona o radu (Službeni glasnik RS br. 24/05) podnosim

Z A H T E V
za pokretanje prekršajnog postupka
protiv:

1. Preduzeća za trgovinu i usluge „BUBA“ doo, iz Beograda, ul. Radovana br. 7, kao pravnog lica
2. Petra Petrovića iz Novog Beograda, ul. Jurija Gagarina br. 3, JMBG 190561710097, kao odgovornog lica

ZATO ŠTO

– pre stupanja na rad nije zaključio ugovore o radu sa Jovanović Jovanka iz Beograda, ul. Braće Radišića br. 6. i sa Petrović Ninom iz Bečmena, ul. 11. oktobra br. 149, u smislu odredaba čl. 30-33. Zakona o radu, što je utvrđeno nadzorom od 27. 07. 2010. godine.

– čime je učinio prekršaj iz čl. 273. stav 1. tačka 2. Zakona o radu i stav 3. Zakona o radu.

Dokaz: -Zapisnik inspektora rada o izvršenom inspekcijskom nadzoru broj 117-00-2229/2010-04 od 27. 07. 2010. godine

Na osnovu iznetog

Predlažem

Da sudija za prekršaje pokrene prekršajni postupak, utvrdi odgovornost učinioca prekršaja i izrekne kaznu po zakonu i da rešenje o prekršaju dostavi podnosiocu ovog zahteva, shodno čl. 30. Zakona o državnoj upravi.

Prilog:

INSPEKTOR RADA

1. Zapisnik o izvršenom inspekcijskom nadzoru
od 27. 07. 2010. godine

Rešenje APR

ANEKS II: PRIMERI I VEŽBE ZA MODUL IMOVINSKA PRAVA ŽENA U BRAČNOJ, VANBRAČNOJ I PORODIČNOJ ZAJEDNICI

1. vežba: „24 časa u životu žene i muškarca“

Instrukcije učesnicima/cama:

Izaberite tipičnu porodicu iz vašeg okruženja u kojoj su oba supružnika zaposlena i imaju dvoje dece predškolskog uzrasta.

Upišite u odgovarajuće rubrike poslove koje oni obavljaju radnim danom, tokom 24 časa.

Vreme	Suprug	Supruga
06-07		
07-08		
08-09		
09-14		
14-16		
16-17		
17-18		
18-19		
19-20		
20-21		
21-22		
22-23		
23-24		
01-02		
02-06		

Voditelj/ka otvara diskusiju o radnom angažovanju i opterećenosti supružnika.

Zapažanja:

- Samo neke žene imaju sat vremena za sebe
- Muškarci imaju 6-7 sati slobodnog vremena
- Muškarci "pomažu svojim ženama" u obavljanju kućnih poslova.

- Evidentna je tradicionalna podela kućnih poslova na „muške“ i „ženske“
- Zaposlena žena je dvostruko opterećena jer se od nje i dalje očekuje da sa uspehom ostvari svoje tri tradicionalne uloge: da bude majka, supruga i domaćica.
- Postoji konstantan raskorak između opterećenosti žena i muškaraca na štetu žena.

2. Vežba:

Analiza čl. 16. CEDAW

– prepoznavanje ličnih i imovinskih prava

Pročitajte član 16. KONVENCIJE O ELIMINISANJU SVIH OBLIKA DISKRIMINACIJE ŽENA (CEDAW) - usvojene i otvorene za potpisivanje i ratifikovanje ili pristupanje Rezolucijom Generalne skupštine Ujedinjenih Nacija 34/180, od 18. decembra 1979, u SFRJ stupila na snagu 3. septembra 1981 (Sl. list SFRJ 11/81)

1. Države članice preduzimaju sve odgovarajuće mere radi otklanjanja diskriminacije žena u svim pitanjima koja se odnose na brak i porodične odnose, a posebno obezbeđuju, na osnovi ravnopravnosti muškaraca i žena.

- a) jednako pravo na sklapanje braka;
- b) jednako pravo na slobodan izbor bračnog supružnika i sklapanje braka samo po slobodnoj volji i uz potpunu saglasnost;
- c) jednaka prava i odgovornosti u braku i prilikom razvoda;
- d) jednaka roditeljska prava i obaveze u odnosu na decu, bez obzira na bračni status. U svim ovim slučajevima interesi dece moraju biti na prvom mestu;
- e) jednaka prava da slobodno i odgovorno odlučuju o planiranju porodice, kao i da imaju pristup informacijama, obrazovanju i sredstvima koja će im omogućiti da se koriste ovim pravima;
- f) jednaka prava i odgovornosti u pogledu starateljstva, tutorstva, upravljanja imovinom i usvajanja dece ili sličnih institucija ako postoje u nacionalnom zakonodavstvu. U svim slučajevima interesi dece moraju biti na prvom mestu;
- g) jednaka lična prava muža i žene, uključujući pravo na izbor porodičnog imena, profesije i zanimanja;
- h) jednaka prava oba bračna druga u pogledu vlasništva nad imovinom, odnosno sticanja, upravljanja, uživanja i otuđivanja imovine, bez obzira na to da li se ovo obavlja besplatno ili za znatnu materijalnu nagradu.

2. Veridba i stupanje deteta u brak ne može imati nikakvih pravnih posledica a preduzeće se sve potrebne mere, uključujući zakonodavne, radi utvrđivanja minimalnih godina života za sklapanje braka, kao i uvođenje obaveze da se brak sklopi u zvaničnoj matičnoj službi.

Identifikujte i imenujte lična i imovinska prava koja član 16. CEDAW predviđa

- Jednako pravo na stupanje u brak
- _____
- _____
- _____
- _____
- _____
- _____
- _____
- _____
- _____
- _____
- _____

Stav Komiteta CEDAW

Član 16. obuhvata prava iz braka ili iz privatnog života, koja se često previđaju. Rad udate žene u domaćinstvu često se nipodaštava. Uz to, zakoni o porodici su puni duplih standarda koji direktno diskriminišu udate žene. Ova nejednakost se zasniva na tradicionalnim, običajnim i religioznim stavovima koji propisuju određene uloge za udate žene, a koji je naročito teško prevazići i izmeniti. Ove “ženske” uloge sprečavaju ženu da se uključi u javne funkcije, koje mogu podrazumevati političko angažovanje i donošenje odluka u društvu na svim nivoima.

Koji od sledećih stavova najbolje izražava Vaše mišljenje?

- „Brigu o domaćinstvu i deci treba potpuno prepustiti ženama“.
- „O domaćinstvu i deci brigu treba da vode žene, a muževi treba da im u tome pomažu“
- „Muževi i žene imaju jednaku obavezu da brinu o domaćinstvu i deci“

Komentarišite nalaze koji se tiču stavova građana/građanki utvrđenih istraživanjem: **Društvena svest, ljudska prava i aktivizam građana u južnoj i istočnoj Srbiji –2002-2004.**, u (ured. Nenad Popović), Odbor za građansku inicijativu, Niš, 2005.

		Slazem se	Neodlučan sam	Ne slazem se	Total
“Većina poslova u domaćinstvu po svojoj prirodi više odgovara ženama”	2002	58,6	6,4	35,0	100,0
	2004	60,1	5,8	33,9	100,0
“Ako je u braku samo jedan supružnik zaposlen, prirodno je da to bude muškarac”	2002	51,0	6,0	43,0	100,0
	2004	48,4	7,3	44,1	100,0
“Muškarcima su bliže javne, a ženama privatne funkcije”	2002	38,5	21,2	39,5	100,0
	2004	39,2	19,4	40,7	100,0
“Dobro je da u braku postoji jednakost, ali je bolje da po pravilu muž ima poslednju reč”	2002	37,0	8,2	54,7	100,0
	2004	38,8	7,3	53,6	100,0
“Udate žene ne bi trebalo da rade ako njihovi muževi zarađuju dovoljno da izdržavaju porodicu”	2002	33,0	7,4	59,4	100,0
	2004	33,9	6,5	59,4	100,0

3. „Ko šta dokazuje?“ – raspodela tereta dokazivanja na hipotetičkom primeru

Analizirajte odredbe o sudskoj deobi zajedničke imovine

Porodični zakon Republike Srbije („Sl. Glasnik RS“, 18/05)

Član 180.

(1) Ako supružnici ne mogu da se sporazumeju o deobi zajedničke imovine, deobu zajedničke imovine vrši sud (sudska deoba).

(2) Pretpostavlja se da su udeli supružnika u zajedničkoj imovini jednaki.

(3) Veći udeo jednog supružnika u sticanju zajedničke imovine zavisi od njegovih ostvarenih prihoda, vođenja poslova u domaćinstvu, staranja o deci, staranja o imovini te drugih okolnosti od značaja za održavanje ili uvećanje vrednosti zajedničke imovine.

(4) Veći udeo u sticanju zajedničke imovine utvrđuje se u istoj srazmeri za sva prava i obaveze u trenutku prestanka zajednice života u braku.

(5) Veći udeo jednog supružnika u sticanju pojedinog prava iz zajedničke imovine može se utvrditi samo ako je to pravo ekonomski samostalno u odnosu na ostala prava iz zajedničke imovine, a supružnik je u sticanju tog prava učestvovao i prihodima od svoje posebne imovine.

Analizirajte hipotetički primer:

Anka Maksimović, rođena Simić, podigla je tužbu protiv bivšeg supružnika Dragana Maksimovića kojom je tražila da sud utvrdi da joj na ime udela u zajedničkoj imovini tečnoj tokom devet godina trajanja bračne zajednice pripadaju: dve idealne trećine prava svojine na dvospratnoj kući u ul. Prilepskoj 14, površine 456 m², koja je kupljena tokom trajanja braka i upisana na ime bivšeg supruga Miloša Maksimovića, i dve idealne trećine prava svojine na vikendici na Avali, površine 56 m², izgrađenoj tokom trajanja braka sredstvima oba supružnika (bez upisa u evidenciju nepokretnosti).

U tužbi i tokom rasprave Anka Maksimović je iznela sledeće činjenice:

1. Tokom devet godina braka njena zarada, koju je ostvarivala kao bankarska službenica, bila neznatno manja od zarade koju je ostvarivao

njen bivši supružnik, zaposlen u preduzeću „Sigma“, u proseku za oko 30 eura mesečno – dokazi: potvrde o zaradama supružnika.

2. Isključivo je ona obavljala sve kućne poslove u domaćinstvu, uključujući i staranje o deci, dok je suprug, strastveni ribolovac, koristio slobodno vreme za pecanje – dokazi: saslušanje svedoka Branke Branković, venčane kume bivših supružnika, i Gordane Tomić, komšinice, saslušanje stranaka.

Tokom rasprave Dragan Maksimović je osporio istinitost navedenih činjenica i osnovanost zahteva i zatražio da sud izvrši deobu zajedničke imovine na ravne delove.

Pitanja:

- Koje su činjenice pravno relevantne u konkretnom primeru?
- Koje će činjenice biti predmet dokazivanja?
- Koje biste dokaze izveli?
- Pod kojim uslovima možete presuditi ovu pravnu stvar primenjujući objektivna pravila o teretu dokazivanja iz čl. 223. ZPP?

Član 223. Zakona o parničnom postupku

Ako sud na osnovu izvedenih dokaza (član 8) ne može sa sigurnošću da utvrdi neku činjenicu, o postojanju činjenice zaključuje primenom pravila o teretu dokazivanja.

Stranka koja tvrdi da ima neko pravo, snosi teret dokazivanja činjenice koja je bitna za nastanak ili ostvarivanje prava, ako zakonom nije drukčije određeno.

Stranka koja osporava postojanje nekog prava, snosi teret dokazivanja činjenice koja je sprečila nastanak ili ostvarivanje prava ili usled koje je pravo prestalo da postoji, ako zakonom nije drukčije određeno.

4. Utvrđivanje potrebe poverioca izdržavanja i mogućnosti davaoca izdržavanja – rad na hipotetičkom primeru

U parnici za izdržavanje koju je pokrenula Dragana Pavlović protiv bivšeg supruga Koste Pavlovića tužilja je, pored ostalog, iznela sledeće činjenice:

- da je ima 56 godina
- da je otpuštena s posla kao tehnološki višak
- da ne ostvaruje prihode od imovine koju poseduje
- da boluje od Kronove bolesti

Tuženi je izneo sledeće činjenice:

- da je tužilja vlasnica stana od 100 m², koji može prodati i kupiti dva manja stana, od kojih jedan može izdavati i ostvarivati prihode
- da joj je nekoliko puta NSZ nalazila posao koji je ona odbijala jer ne želi da radi
- da ima sestru u Nemačkoj, koja joj svakog meseca šalje 100 eura
- da on nije u mogućnosti da plaća izdržavanje jer zarada koju ostvaruje u iznosu od 25.000 dinara nije dovoljna ni za njegove osnovne potrebe
- da je tužilja u vezi sa Sinišom Milutinovićem, koji ostvaruje solidna primanja i podmiruje sve njene troškove

Pitanja:

- Koje su od ovih činjenica pravnorelevantne?
- Ima li nekih relevantnih činjenica koje stranke nisu iznale?
- Ima li, s obzrom na okolnosti slučaja, mesta primeni pravila iz čl. 151. st. 2. PZ, po kome supružnik nema pravo na izdržavanje ako bi prihvatanje njegovog zahteva za izdržavanje predstavljalo očiglednu nepravdu za drugog supružnika?

LITERATURA:

Priručnik koji bi bio napisan za potrebe obuke državnih službenika o rodnoj ravnopravnosti i rodno baziranom nasilju.

Equality Bill: Assessing the impact of a multiple discrimination provision
A discussion document, Multiple Discrimination Responses, Government Equalities Office , 9th Floor, Eland House, Bressenden Place, London, SW1E 5DU, April 2009

Nacionalne Manjine u Srbiji, zbirka zekstova
Gradjanske inicijatie, Beograd, 2011, ISBN 86-7408-016-2

Gay Moon, Multiple discrimination – problems compounded or solutions found?
Gay Moon is Head of the Equalities Project at JUSTICE.
See <http://www.theequalitiesreview.org.uk/about.aspx>

Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena,
Zaključni Komentari Odbora za eliminaciju diskriminacije žena: Srbija Trideset osmo zasjedanje, 14. maj -1. jun 2007. godine

Mršević Z., (2009),
Evropa protiv diskriminacije (125 – 146)
Ur: Marija Savić. Čitanka od A do Š o lezbejskim i gej ljudskim pravima.
Beograd. Labris.
ISBN 978-86-86509-08-6
COBISS.SR-ID 156342284

Mršević Z., (2008),
Dvostruka diskriminacija invalidkinja kao marginalizovane grupe žena,
(srp 41-52, eng 43-56)
Ed: P. Teofilović. Ombudsman protiv dvostruke diskriminacije žena
(Ombudperson against double discrimination of women)
Novi Sad, Pokrajinski Ombudsman.
ISBN 978-86-907911-4-9
COBISS. SR-ID 229587975

Mršević Z., (2006)

EU ekonomski i politički ambijent i princip jednakih mogućnosti, 338-350

Ed: V.Vukotić, Biznis i država.

Institut društvenih nauka, Beograd.

ISBN 86-7093-110-9

Balon B. i Mršević Z., (2006)

Zločin mržnje kao ekstremna manifestacija diskriminacije, 89-103

Ed: Dragan Popadić, Uvod u Mirovne studije, II tom

Grupa Most, Beograd

ISBN 86-7184-016-6

COBISS.SR-ID 133808140